

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

RAJAVARTIOMIESTEN AMMATTIKUNTA PROFESSIONA

Tutkielma

Kapteeni

Mervi Pietarinen

Esiupseerikurssi 66

Rajavartiolinja

Huhtikuu 2014

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Esiupseerikurssi 66	Linja Rajavartiolinja
Tekijä Kapteeni Mervi Pietarinen	
Opinnäytetyön nimi Rajavartiomiesten ammattikunta professiona	
Oppiaine, johon työ liittyy Johtaminen	Säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjasto
Aika Huhtikuu 2014	Tekstisivuja 32 Liitesivuja -
TIIVISTELMÄ <p>Professioiksi kutsutaan yhteiskunnallisesti arvostetun aseman saavuttaneiden ammattilaisten ammattikunta, joista esimerkkeinä ovat lääkärit, lakimiehet tai opettajat. Professionaalisen aseman saavuttamisessa on kyse ammattikunnan arvoasetelmasta sekä arvostuksesta yhteiskunnassa. Professiioammatin harjoittaminen mahdollistaa jäsenilleen etuoikeuden työn tekemiseen sekä yksinoikeuden hallita työssä vaadittavaa tietoa.</p> <p>Rajavartiomiehet ovat rajaturvallisuuden ammattilaisia, mutta voidaanko rajavartiomiesten ammattikunta nähdä myös professiona? Tutkimuksessa käsitellään rajavartiomiesten ammattikuntaa sekä rajavartiomiesten ammattikunnan yhteiskunnallista asemaa professiotutkimuksen käsitteistön kautta. Tutkimuksessa kartoitetaan rajavartiomiesten ammattikunnan tunnuspiirteet sekä professioita määrittävät ominaisuudet, joiden avulla päädytään lopputuloksena arvioimaan rajavartiomiesten professionaalinen asema. Tutkimuksen tavoitteena on avata keskustelu rajavartiomiesten ammattikunnasta ja herättää mielenkiinto aihealueen laajemmalle tarkastelulle.</p> <p>Tutkimus on asiakirjatutkimus, jossa tutkimusmenetelmänä käytetään teorialähtöistä sisällyönanalyysiä. Tutkimuksen keskeisenä lähdekirjallisuutena on käytetty pääosin suomalaisten professiotutkimuksen uranuurtajien klassisia perusteoksia. Uusinta professiotutkimuksen näkökulmaa työhön on haettu viimeisimmistä sosiologian alan kansainvälisistä julkaisuista. Lisäksi lähdemateriaalina on käytetty Rajavartiolaitoksen asiakirja-aineistoa.</p> <p>Professionaalisen aseman saavuttamiseksi ammattikunnan on täytettävä vaatimukset, joihin kuuluvat korkea koulutustaso, rajoitettu koulutukseen pääsy, tutkinnon saavuttaminen, ammattikunnan eettisten sääntöjen olemassaolo, yhteiskuntaa hyödyntävän toiminnan harjoittaminen sekä ammattikunnan organisoitunut edunvalvonta.</p> <p>Rajavartiomiesten ammattikunta ei tutkimuksen valossa kaikilta osin täytä professionalle asetettuja vaatimuksia. Rajavartiomiesten ammattikuntaa luonnehtii rajavartiomiehen toimivalta, jonka saavuttaminen voidaan nähdä tutkintoon rinnastettava edellytyksenä toimia rajavartiomiehen ammatissa. Lisäksi rajavartiomiesten ammattikuntaan liittyvät omat eettiset säännöt sekä yhteiskuntaa hyödyntävä työ. Kuitenkin professionaalisen aseman saavuttamisen näkökulmasta rajavartiomiesten ammattikuntaan ei kaikilta osin voida yhdistää korkeaa koulutusta, koulutusvalintoihin liittyvää itsenäistä sääntelyä eikä vahvaa ja koko rajavartiomiesten ammattikunnan etuja edistävää edunvalvontaa.</p>	
AVAINSANAT Rajavartiolaitos, rajavartiomies, ammattikunta, professio, professiotutkimus	

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1 Aihealueen esittely	1
1.2 Aiempi tutkimus	3
1.3 Tutkimustehtävä, näkökulma ja viitekehys	4
1.4 Tutkimusmenetelmä	6
2. RAJAVARTIOMIESTEN AMMATTIKUNTA	8
2.1 Rajavartiomiesten tehtävät	8
2.2 Rajavartiomies	9
3. PROFESSIO JA PROFESSIONAALINEN ASEMA	11
3.1 Professiotutkimus	11
3.2 Mikä on professio	13
3.3 Professionaalisen aseman muodostuminen	14
4. RAJAVARTIOMIESTEN AMMATTIKUNNAN PROFESSIONAALINEN ASEMA	17
4.1 Teoreettinen tieto.....	17
4.2 Säännelty ja rajoitettu koulutus	19
4.3 Tutkinto ja sertifikaatti	20
4.4 Eettinen koodi ja normisto	21
4.5 Yhteisen hyvän edistäminen.....	24
4.6 Organisaatio ja etua valvova järjestö.....	26
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	28
5.1 Pohdinta.....	30

LÄHTEET

RAJAVARTIOMIESTEN AMMATTIKUNTA PROFESSIONA

1. JOHDANTO

1.1 Aihealueen esittely

Valmistuin Maanpuolustuskorkeakoulusta Rajavartiolaitoksen upseerin virkaan vuonna 2001. Valmistumiseni jälkeen työskentelin varusmiesyksikössä sotilaallisen maanpuolustuksen tehtävissä 1,5 vuotta, jonka jälkeen muut tehtäväni ovat liittyneet rajaturvallisuuden ja henkilöstöhallinnon alaan. Nyt upseerin virkauraan kuuluvan vuoden mittaisen Puolustusvoimien johtaman täydennyskoulutuksen lähestyessä loppuaan olen pohtinut saamani koulutuksen ja virkaurallani Rajavartiolaitoksen tehtävistä muodostuneen kokemuksen suhdetta. Koulutukseen liittyvä pohdinta on johtanut minut samalla pohtimaan myös rajavartiomiesten ammattikunnan identiteettiin liittyviä kysymyksiä: keitä me rajavartiomiehet oikein olemme ja mikä on meidän asemamme yhteiskunnassa turvallisuusviranomaisina? Koska kysymys on keskeinen pohdittaessa esimerkiksi juuri koulutuksen tarkoituksenmukaisuutta, olen halunnut tässä tutkimuksessa keskittyä tarkastelemaan nimenomaan rajavartiomiesten ammattikunnan yhteiskunnallista asemaa. Tutkimukseni teoreettiseksi taustaksi olen valinnut professiotutkimuksen viitekehyksen. Toivon tutkimukseni herättävän keskustelua aihealueesta sekä ennen kaikkea mielenkiintoa aihealueen laajemmalle jatkotarkastelulle

Rajavartiomies sekoitetaan usein tullimieheen, poliisiin tai Puolustusvoimissa palvelemaan virkamieheen ja Rajavartiolaitos mielletään usein sisäasiainhallinnon sijasta puolustushallinnon alaiseksi virastoksi (Hietaoja 2007, 83, 85–86). Rajavartiolaitos on sotilaallisesti järjestäytynyt viranomainen, jonka päätehtävät liittyvät sisäiseen turvallisuuteen, vaikkakin Rajavartiolaitoksella on myös rooli sotilaallisessa maanpuolustuksessa (Laki rajavartiolaitoksen hallinnosta (577/2005)). Rajavartiomiehellä on rajaturvallisuuden ylläpitämiseksi ja muiden lakisääteisten tehtäviensä hoitamiseksi merkittävää toimivaltaa. Toimivallan käyttäminen

edellyttää laaja-alaista ammattitaitoa ja osaamista usealla eri sisäiseen turvallisuuteen liittyvällä tehtäväalueella. Tehtävien mukaisesti rauhanajan ammattitaidon lisäksi rajavartiomiehelle asetetaan vaatimuksia myös sodan ajan osaamiselle. (Rajavartiolaki (578/2005).)

Yhteiskunta on määrittänyt Rajavartiolaitokselle tehtävät, joita rajavartiomiesten ammattikunta hoitaa. Tehtävien hoitamiseksi rajavartiomiesten ammattikunnalle annetaan koulutus, joka koostuu Rajavartiolaitoksen itsensä antamasta, mutta myös Puolustusvoimien tarjoamasta koulutuksesta. Rajavartiomiesten ammattikunta käsittää "ammatteja ammattikunnan" sisällä. Rajavartiomies voi vuonna 2014 olla esimerkiksi Kadettikoulussa¹ perustutkintonsa suorittanut upseeri, Maanpuolustuskorkeakoulussa koulutuksensa saanut sotatieteen kandidaatti tai sotatieteen maisteri, Maanpuolustusopiston² kouluttama opistoupseeri, Raja- ja merivartiokoulusta valmistunut raja- tai merivartija sekä siviilikoulutuksella itsensä pätevöittänyt erikoisupseeri. Rajavartiomies on virkamies, rajaturvallisuuden ammattilainen ja sotilas, jonka työ voi olla maalla, merellä tai ilmassa.

Professioita ovat arvostetun aseman saavuttaneiden ammattilaisten ammattikunnat. Perinteisesti professionaalisen aseman ovat lunastaneet vanhat ja vahvoina pidetyt ammattikunnat kuten lääkärit, opettajat, papit tai lakimiehet (Kirjonen, Remes & Eteläpelto (toim.) 1997, 48). Toisaalta sekä sotilaan että upseerin ammatit on nähty perinteisinä professioina (Helander 1993, 7; Konttinen 1993, 20–25; Rinne & Jauhiainen 1988, 7³). Rajavartiomiehet ovat rajaturvallisuuden ammattilaisia ja erikoisosajia, mutta rajavartiomiesten ammattikuntaa ei kuitenkaan luetella professioita käsittelevässä kirjallisuudessa professionaalisen aseman saavuttaneiden ammattikuntien joukossa. Rajavartiomiesten ammattikunta on professiotutkimuksen valossa varsin nuori ja tuntematon. Kansalaiset tai tutkijat eivät tunne rajavartiomiesten ammattikunta riittävästi, jotta sen yhteiskunnallinen asema herättäisi keskustelua. (Rajavartiolaitos 2010b.)

¹ Kadettikoulu yhdistettiin vuonna 1993 osaksi Maanpuolustuskorkeakoulua.

² Maanpuolustusopisto lakkautettiin vuonna 2001.

³ Helander (1993, 7) mainitsee sotilaan ammattikunnan papin, lääkärin ja tuomarin ammattikuntien ohella yhdeksi "yhä edelleenkin" professiona tulkituksi ammatiksi. Ks. myös Rinne & Jauhiainen (1988, 7), jotka vastaavasti nimeävät upseerin ammatin perinteiseksi professioksi. Konttinen (toim.) (1993, 20–25) on puolestaan käsitellyt 1800-luvulla tapahtuneiden yhteiskunnallisten muutosten vaikutusta upseerien ammattikunnan arvostukseen.

1.2 Aiempi tutkimus

Varsinaista professiotutkimusta ei rajaturvallisuuden alaan liittyen ole tehty. Puolustusvoimissa palveleva komentajakapteeni Jussi-Pekka Moisio (2003) pohti opistoupseereiden ammattikunnan professionaalista asemaa tutkiessaan yleisesikuntaupseerin diplomityössään opistoupseereiden ammattikunnan muutostilannetta. Moisio (2003, 22) ymmärsi tutkimuksessaan opistoupseerien ammattikunnan "semiprofessioksi, joka asettuu upseeriprofession alapuolelle". Moisio lähestyi opistoupseerien professionaalista asemaa lähinnä Rinteen ja Jauhiaisen (1988) teoksen kautta. Hän ei kuitenkaan pohtinut tarkasti sotilaan, upseerin tai opistoupseerin professioiden asemaa toisiinsa nähden, kuten hän on asian itsekin todennut. (Moisio 2003, 22.) Yksinomaan vain upseereita käsittelevää professiotutkimusta ei Maanpuolustuskorkeakoulussa ole tehty.

Aiheeseeni löytyy löyhästi liittymäpintoja muusta aiemmasta Maanpuolustuskorkeakoulussa tehdystä tutkimustyöstä. Kapteeni Jari Virtanen tutki vuonna 2010 omassa esiuupseerikurssin tutkimustyössään Rajavartiolaitoksen koulutuskulttuurin rakentumista ja kapteeniluutnantti Petri Härmä teki esiuupseerikurssilla vuonna 2008 työnsä rajatarkastuskulttuuriin liittyen. Virtasen tutkimus ilmentää rajavartiomiesten tehtäväkentän ja koulutuksen yhteensovittamisen haasteellisuutta. Härmä puolestaan on tutkimuksessaan käsitellyt sotilaallisen organisaatiokulttuurin ja rajatarkastuksiin liittyvien asiakaspalvelutilanteiden kohtaamista.

Maanpuolustuskorkeakoulun ulkopuolisesta professiotutkimuksen alaan liittyvästä tutkimustyöstä mainitsen Hannele Palukan (2003) väitöskirjan, Johtotähdet - lennonjohtajien ammatti-identiteetin rakentuminen ryhmähaastatteluissa, jossa tarkastellaan muun muassa lennonjohtajien ammattikuntaa professiona. Palukan väitöskirjan tuloksia on tietyin osin hyödynnettävissä myös rajavartiomiesten profession määrittämisessä. Kalevi Paldanius (2012) on puolestaan käsitellyt eläinlääkärien ammatti-identiteettiä käsittelevässä väitöskirjassaan eläinlääkärien professionaalista asemaa. Vastaavasti lääkärien ja sairaanhoitajien professionaalisen aseman eroja ja suhdetta toisiinsa on pohtinut Anna Partanen vuonna 2002 valmistuneessa pro gradu -työssään. Mainittujen tutkimusten selkeänä eroavuutena omaan tutkimustyöhöni verrattuna on tutkimuksissa käsiteltyjen ammattikuntien (lääkäri, sairaanhoitaja, eläinlääkäri, lennonjohtaja) yhtenäisyys. Omaan tutkimustyöhöni tuo haastetta rajavartiomiesten ammattikunnan koostuminen useiden erilaisten ammattien edustajista, kuten tutkimukseni edetessä pyrin osoittamaan.

Lisäksi tuon esille Arja Haapakorven (2009) väitöskirjan, jossa hän tarkastelee professiotutkimuksen keinoin asiantuntija-aseman rakentumista työelämässä. Haapakorpi on pohtinut tutkimuksessaan asiantuntija-aseman syntymiseen vaikuttavia kokonaisuuksia. Haapakorpi uskoo asiantuntijuuden kiinteään yhteyteen ammatti-käsitteen ymmärtämisen kanssa, joten hän on tutkimuksessaan käsitellyt myös professiotutkimusta, erityisesti professio- ja asiantuntijuustutkimuksen välistä suhdetta. (Haapakorpi 2009, 9–13.)

Professiotutkimuksessa ammattikuntien tarkastelu on erottamattomassa yhteydessä niihin rakenteisiin sekä niihin pitkän aikavälin muutoksiin, joita yhteiskunta, jonka sisällä ammattikunta vaikuttaa, edustaa (Mykkänen & Koskinen (toim.) 1998, 53; Konttinen 1991, 11, 267–272; Evetts 2013, 783). Olenkin tutkimuksessani päätyneet käyttämään lähdekirjallisuutena pääosin suomalaisten professiotutkimuksen alan asiantuntijoiden yleisesti tunnustettuja klassisia perusteoksia.⁴ Valinnallani, työni laajuuden huomioiden, tavoittelen ammattikuntien tarkastelussa yhtymäkohtia ja näkökulmia juuri suomalaiseen yhteiskuntaan. Lähdeteoksista mainitsen keskeisimpänä Voitto Helanderin *Professiot ja Julkisvalta* (1993) sekä Ilpo Koskisen ja Juri Mykkäsen toimittama *Asiantuntemuksen politiikka - Professiot ja julkisvalta Suomessa* (1998). Lisäksi professiokäsitettä ja professiotutkimusta käsitelleet Esa Konttisen teokset *Ammattikunnat, yhteiskunta ja valtio - Suomalaisten professioiden kehityskuvia* (1993) sekä *Perinteisesti moderniin - professioiden yhteiskunnallinen synty Suomessa* (1991) ovat tutkimustyöni kannalta merkittävässä asemassa. Uusinta professiotutkimuksen näkökulmaa olen työhöni hakenut viime vuosina julkaistuista sosiologian alan kansainvälisistä julkaisuista. Työssäni olen myös käyttänyt lähdemateriaalina Rajavartiolaitoksen asiakirja-aineistoa, jonka avulla olen pystynyt määrittämään rajavartiomiesten ammattikunnan rakenteita.

1.3 Tutkimustehtävä, näkökulma ja viitekehys

Tutkimuksessani tarkastelen rajavartiomiesten ammattikuntaa sekä rajavartiomiesten ammattikunnan yhteiskunnallista asemaa professiotutkimuksen käsitteistön kautta. Tarkastelun perustaksi luon teoreettisen ymmärryksen professiosta ja profession muodostumisesta. Profession ja siihen keskeisesti liittyvät käsitteet määrittelen työni edetessä.

⁴ Palukan (2003, 26) mukaan suomalainen professiotutkimus oli voimissaan 1980-luvun lopusta aina 1990-luvun puoleen väliin saakka, minkä jälkeen ammattikuntien tutkimusta puhtaasti professioteorioiden käsitteistön varassa ei ole juurikaan tehty. Palukka mainitsee nimeltä erityisesti Esa Konttisen tutkimuksen *Perinteisesti moderniin - professioiden yhteiskunnallinen synty Suomessa* (1991).

Tutkimukseni tarkoituksena on määrittää rajavartiomiesten ammattikunnan professionaalinen asema. Tavoitteen saavuttamiseksi tutkimukseni päätutkimuskysymyksenä ja tutkimusongelmana on selvittää, **missä määrin rajavartiomiesten ammattikunta täyttää profession piirteet**. Vastauksen saamiseksi tutkimusongelmaani olen asettanut tutkimustyölleni seuraavat alakysymykset:

- Mikä on rajavartiomiesten ammattikunta?
- Mikä on professio ja miten professio määräytyy?

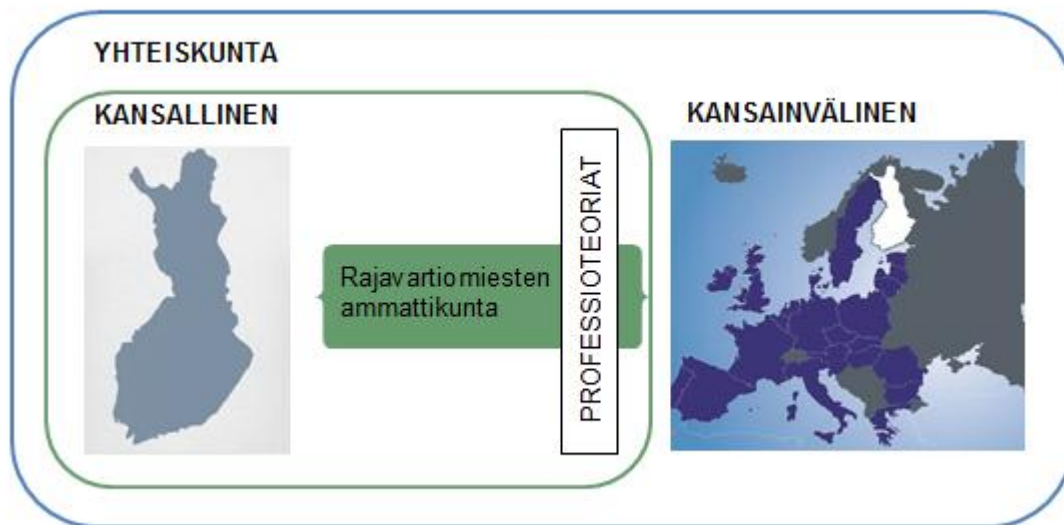
Professiotutkimuksessa ammattikunnan professionaalisen aseman muodostuminen on kiinteästi sidoksissa yhteiskunnassa tapahtuneisiin muutoksiin.⁵ Työ ja sen tekijät sekä niihin liittyvät ilmiöt määrittyvät aina historiallista taustaa vasten (Konttinen (toim.) 1993, 9, 11; Rinne & Jauhiainen 1988, 4, 47–49; Hedlund 2013, 136, 140, 148–149). Toisaalta taas nyky-yhteiskunta ja sen toiminnan rakenteissa tapahtuvat muutokset vaikuttavat myös professiokäsitteeseen ja sen määritteisiin. Puhutaan sitten erityisalojen asiantuntijoista, erikoisosaajista tai huippuosaajista, päädytään profession määrittämisessä uudenlaisten haasteiden eteen. Erikoistuneen tiedon hallinta luo asiantuntijuutta, jota hyödyntämällä ammattikunnan on mahdollista muokata käytänteitä sekä korostaa omaa erityistä asemaansa yhteiskunnassa. (Kirjonen, Remes & Eteläpelto (toim.) 1997, 48–55; Evetts 2013, 778, 781). Asiantuntijuuden käsite liittyy keskeisesti professiokäsitteeseen ja erityisesti tulevaisuuden professiotutkimukseen (Eteläpelto, Kirjonen & Remes (toim.) 1997, 55, 59, 66, 122; Palukka 2003, 26; Paldanius 2012, 3, 6, 113)⁶.

Tutkimukseni laajuuden huomioiden olen päätenyt työssäni tarkastelemaan rajavartiomiesten ammattikuntaa nykyhetken sidottuna ilman laajempaa historiallista ammattikunnan syntyyn liittyvää tarkastelua. En myöskään pohdi työssäni asiantuntijuuden ja professionaalisen aseman suhdetta toisiinsa. Lisäksi lähestyn tutkittavaa aihetta kansallisesta näkökulmasta, vaikka kansainvälistyminen, ja erityisesti "eurooppalaistuminen", on suomalaisen rajavartiomiesten ammattikuntaan oleellisesti vaikuttava tekijä. Tutkimuksessani en siis ota kantaa kansainvälisyyden kasvun tai Euroopan unionin vaikutteiden merkitykseen, kuten en myöskään paikallisen tason erityisvaatimuksiin, joiden kaikkien katsotaan muuttavan professiutta kohti asian-

⁵ Upseerien ammattikunnan professionaalinen kehitys on mielenkiintoinen malliesimerkki yhteiskunnan muutosten vaikutuksesta ammattikunnan käsittämiseen professionaali (ks. esim. Konttinen (toim.) 1993, 17–27).

⁶ Vrt. Temmes (1992, 119, 120) näkee asiantuntijuuden ja professionalismin erottamisen tarpeettomaksi erityisesti julkisia organisaatioita tarkasteltaessa.

tuntijuutta (Kirjonen, Remes & Eteläpelto (toim.) 1997, 57⁷; Evetts 2013, 778, 780, 790; Hedlund 2013, 145). Tutkimukseni viitekehys on esitetty kuviossa 1.

Kuvio 1. Tutkimuksen viitekehys

Tutkimuksessani rinnastan opistoupseerien koulutuksen saaneet rajavartiomiehet sotatieteen kandidaatin tutkinnon suorittaneisiin rajavartiomiehiin, koska opistoupseerien koulutuksen lakkauttamisen myötä opistoupseerien tehtävät on jatkossa tarkoitettu täytettävän pääosiltaan sotatieteen kandidaatin tutkinnon suorittaneilla upseereilla⁸.

1.4 Tutkimusmenetelmä

Tutkimukseni on asiakirjatutkimus, jossa tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt teorialähtöistä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä tiivistäen. Sisällönanalyysi jakautuu aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan tai teorialähtöiseen sisällönanalyysiin. Menetelmien erona on analyysin ja luokittelun perustuminen joko aineistoon tai valmiiseen teoreettiseen viitekehukseen. (Tuomi & Sarajarvi 2012, 98.) Teorialähtöinen sisällönanalyysi on tekstianalyysia, joka perustuu olemassa olevaan teoriaan tai malliin ja jossa tarkastellaan valmiita tekstimuotoisia aineistoja. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä tutkimuksen kohde (rajavartiomiesten ammattikunnan asema) määritetään jonkin

⁷ Globalisaation katsotaan vaativan asiantuntijuutta, mutta vastaavasti on nähty, että paikallinen taso ja alueelliset olosuhteet vaativat yhtäläillä harjaantumisella asiantuntijuuden saavuttamiseksi. Toisaalta on myös nähty, että paikallisia ja ylikansallisia professioita ei juuri ole syntynyt (ks. esimerkiksi Mykkänen, Koskinen (toim.) 1998, 53–54, 170–172).

⁸ Opistoupseereiden opistotasoinen koulutus lakkautettiin vuonna 2001, ja viimeiset opistoupseerit valmistuivat vuonna 2003, Puolustusvoimien uudistaessa koulutustaan ja siirtyessä yhtenäisupseeristoon (Ks. Moisio 2003, 60–74).

jo olemassa olevan ja tunnetun teorian (professiotutkimuksen) kautta. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 97–98, 108, 113–114; Töttö 2004, 10.) Sisällönanalyysin avulla olen eritellyt tutkimukseni lähdeaineistosta profession piirteet, joita olen verrannut rajavartiomiesten ammattikunnan määritteisiin etsimällä sekä yhtäläisyyksiä että eroja.

Sisällönanalyysiä hyödyntämällä olen aluksi tehnyt tutkimukseni lähdeaineistoon perustuvan tiivistetyn kuvauksen rajavartiomiesten ammattikunnasta, minkä jälkeen olen esittänyt katsauksen professiotutkimuksen teorioihin. Professiotutkimuksen teoreettisen ymmärryksen perusteella olen eritellyt professionaalisen ammattikunnan saavuttaneiden ammattikuntien perusominaisuudet, joita olen puolestaan verrannut rajavartiomiesten ammattikuntaa määrittäviin piirteisiin. Vertailun lopputuloksena olen määrittänyt tutkimuksessani rajavartiomiesten ammattikunnan professionaalisen aseman.

Työni koostuu viidestä luvusta. Johdannossa perehdytän lukijan tutkimusaiheeseeni, keskeisimpään tutkimustani koskevaan kirjallisuuteen sekä tutkimusmenetelmäni. Toiseen lukuun olen koonnut rajavartiomiesten ammattikunnan keskeisimmät ominaispiirteet, minkä vuoksi toisessa luvussa vastaankin tutkimukseni ensimmäiseen alakysymykseen. Kolmannessa luvussa tarkastelen yleisesti professiokäsitettä ja professiotutkimusta tarkoitukseni vastata tutkimukseni toiseen alakysymykseen. Toisen ja kolmannen luvun tarkastelu antaa valmiudet vastata neljännessä luvussa tutkimukseni tutkimusongelmaan eli määrittää rajavartiomiesten ammattikunnan professionaalinen asema. Tutkimukseni johtopäätökset, pohdinnan sekä esitykseni jatkotutkimusaiheiksi olen koonnut tutkimukseni päättävään viidenteen lukuun.

2. RAJAVARTIOMIESTEN AMMATTIKUNTA

2.1 Rajavartiomiesten tehtävät

Euroopan poliittisen tilanteen muutokset 1990-luvulla vaikuttivat Rajavartiolaitoksen tehtävien luonteeseen sekä Rajavartiolaitoksen painotuksiin tehtävien hoidossa. Rajavartiomiesten tehtävät keskittyivät sotilaallisen uhkan torjumisen sijasta rauhan ajan rajaturvallisuuden varmistamiseen. Rajan ylittävien henkilöiden valvonta sekä laittoman maahantulon ja rajat ylittävän rikollisuuden torjumisesta tuli Rajavartiolaitoksen osaamisalue. (Niemenkari 2003, 5).

Rajavartiolaitoksen tehtävät juontuvat yhteiskunnasta ja tehtävien hoitamiseksi tarvittavat toimivaltuudet rajavartiomies saa kansalta vaaleilla valittujen edustajien välityksellä. Turvallisuusympäristö ja siinä tapahtuvat muutokset yhtäläillä kuin yhteiskunnallinen kehitys vaikuttavat Rajavartiolaitoksen tehtäviin. Suomen sisäistä ja ulkoista turvallisuutta mahdollisesti heikentävät uhkatekijät määritellään poliittisesti valtionjohdon taholla Euroopan unionin näkemyksiä peilaten (Euroopan unioni 2009; Valtioneuvosto 2010).

Rajavartiolaitoksen tehtävät säädetään Rajavartiolaissa. Rajavartiolain mukaan Rajavartiolaitos vastaa rajaturvallisuudesta, jolla tarkoitetaan ulkorajojen ylittämiseen liittyvien säännösten noudattamisen valvontaa (rajatarkastukset), maa- ja merirajojen valvontaa, rajanylityspaikoilla yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämistä, ulkomaalaisten maassa oleskelun sekä meriturvallisuuden valvontaa ja Rajavartiolaitoksen tehtäviin liittyvää rikostorjuntaa. Rajavartiolaitokselle kuuluvat lisäksi poliisi-⁹, tulli-¹⁰, etsintä- ja pelastus- sekä sotilaallisen maanpuolustuksen tehtävät. (Rajavartiolaki.) Rajavartiolain lisäksi lainsäädännöstä löytyy Rajavartiolaitoksen vastuulle lukuisa määrä erilaisia, erityisesti valvonnallisia, tehtäviä.¹¹ Tehtävien luonteen ja moninaisuuden vuoksi Rajavartiolaitoksen toimintaa määrittää runsas viranomaisyhteistyö niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin.

⁹ Rajavartiomies voi yksittäistapauksessa suorittaa yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen liittyvän poliisitehtävän poliisin suostumuksella. Jos tehtävän suorittamista ei voida viivyttää, on rajavartiomiehellä mahdollisuus suorittaa tehtävä ilman poliisin pyyntöä. Poliisitehtävässä rajavartiomiehellä on käytössään poliisilaissa (872/2011) määritellyt toimivaltuudet. (Rajavartiolaki 10 §, 21 §.)

¹⁰ Rajavartiomies suorittaa tullivalvontaa rajanylityspaikoilla, joilla tulli ei järjestä valvontaa tai muutoin tullimiehen pyynnöstä tullilaissa (1466/1994) määritettyjä periaatteita noudattaen (Rajavartiolaki 10 §, 24 §).

¹¹ Finlex (2013) antaa (etäisyyshaku/sanojen väli enintään 10 sanaa) hakusanoilla "rajavartiolaitos" ja "valvo*" yhteensä 23 säädöstä, joissa Rajavartiolaitokselle veloitetaan tehtäviä.

Laissa säädetyistä tehtävistä on Rajavartiolaitokselle johdettu ydintoiminnoiksi rajatarkastukset, rajavalvonta, merialueen turvallisuus, rikostorjunta, kansainvälinen yhteistyö ja sotilaallinen maanpuolustus (Sisäasiainministeriö 2012, 44). Rajaturvallisuuteen¹² liittyvien tehtävien ulkopuolelta Rajavartiolaitos katsoo ydintehtäviinsä kuuluvan myös sotilaallisen maanpuolustuksen. Rajavartiolaitoksen toimintakertomuksen 2012 mukaan Rajavartiolaitoksen yhteiskunnan turvaamiseksi antama panos tuotetaan ylläpitämällä rajaturvallisuutta, varmistamalla sujuva rajaliikenne, tuomalla viranomaisapua rajaseudun ja rannikon harvaan asutuille alueille, lisäämällä merellistä turvallisuutta sekä osallistumalla sotilaalliseen maanpuolustukseen. Ydintoimintojen lisäksi rajavartiomiehet vastaavat sisäisiin toimintoihin kuuluvista suunnittelu- ja talousalan, teknillisen toimialan sekä henkilöstöalan tehtävistä (Rajavartiolaitos 2012; Virtanen 2010, 45).

2.2 Rajavartiomies

Rajavartiomies on nuhteeton ja luotettava, varusmiespalveluksen¹³ suorittanut Suomen kansalainen, joka on nimitetty Rajavartiolaitoksen sotilasvirkaan. Rajavartiolaitoksen virkamieheksi päästäkseen ja rajavartiomiehen toimivallan saadakseen hän on osoittanut rajavartiomiehen koulutuksessa hankkimansa rajavartiomiehen tiedot ja taidot, joita hän voi käyttää sekä suomen että ruotsin kielellä. (Laki rajavartiolaitoksen hallinnosta 10 §, 15 §; Valtioneuvoston asetus rajavartiolaitoksesta (651/2005) 48 §). Rajavartiomies käyttää virkatehtävissään rajavartiolaissa ja muissa säädöksissä rajavartiomiehelle säädettyä toimivaltaa. Työtovereilleen, yhteistyötahoilleen ja asiakkailleen rajavartiomies edustaa työssään ammattitaitoa, luotettavuutta ja yhteistyökykyä (Rajavartiolaitos 2004).

Rajavartiomies toimii upseerin, opistoupseerin, merivartijan, rajavartijan tai erikoisupseerin sotilasvirassa. (Laki rajavartiolaitoksen hallinnosta 9 §). Rajavartiolaitoksessa on noin 2800 rajavartiomiestä.¹⁴ Vuonna 2012 rajavartiomiehistä upseereita oli noin 12 prosenttia, opistoupseereita noin 14 prosenttia, raja- ja merivartijoita yhteensä noin 73 prosenttia ja erikoisupseereita noin 1 prosentti (Rajavartiolaitos 2013, 25). Upseerit toimivat esimies- ja johdotehtävissä sekä asiantuntijatehtävissä. Raja- ja merivartijoiden tehtäviin puolestaan kuuluvat ammattiosaamista vaativat kenttätason tehtävät esimerkiksi rajanylityspaikoilla, vartiolaivoilla

¹² Kansainväliset tehtävät liittyvät kiinteästi rajaturvallisuuden tehtävänälaan, joten ne voidaan sisällyttää tässä yhteydessä osaksi rajaturvallisuutta (esim. Niemenkari 2003, 84–88; Pohjonen 2009, 191; Virtanen 2010, 43).

¹³ Asevelvollisuus aseellisessa palveluksessa tai naisten vapaaehtoinen asepalvelus (Laki rajavartiolaitoksen hallinnosta 10 §).

¹⁴ 1.1.2013 tilanne.

tai raja- ja merivartioasemilla. Lisäksi jatkokouluttautumalla raja- ja merivartijoilla on mahdollisuus työvuoro- tai pienryhmäjohtamista vaativiin tehtäviin. (Rajavartiolaitos 2007.)

3. PROFESSIO JA PROFESSIONAALINEN ASEMA

3.1 Professiotutkimus

Sosiologiaan kiinteästi liittyvällä professiotutkimuksella etsitään vastauksia professionaalisen aseman syntymiseen ja sen merkitykseen ammatin näkökulmasta (Helander 1993, 35). Lisäksi professiotutkimuksen keinoin selitetään yhteiskunnassa tapahtuvia ammattikuntiin vaikuttavia muutoksia ja niiden merkityksiä (Aarrevaara & Pekkola 2010, 9–13, Evetts 2013, 790). Professiotutkimuksessa on yksinkertaisuudessaan kysymys siis profession ja ei-profession erotamisesta toisistaan sekä profession määrittävien tunnusomaisten piirteiden osoittamisesta (Helander 1993, 35). Professiotutkimuksen perinne pohjautuu erityisesti kahteen, Émile Durkheimin¹⁵ funktionalistiseen sekä Max Weberin¹⁶ teorioista vaikutteita ottaneeseen uusweberiläiseen, näkemykseen professioiden merkityksestä ja asemasta (Konttinen 1989, 8–9; Helander, 1993 19–20). Lisäksi professiotutkimuksessa tarkastelun lähtökohtiin ovat vaikuttaneet kaksi toisistaan poikkeavaa lähestymistapaa, valtiokeskeinen kontinentaalinen ja professionaalisiin ryhmiin keskittyvä angloamerikkalainen lähestymistapa (Konttinen 1991, 15, 261–263).

Funktionalistinen teoria pohjaa ajattelunsa erikoistuneen tiedon hallintaan sekä ammattikunnan itsensä säätelemään ja valvomaan toimintaan. Julkinen valta on funktionalistisen näkemyksen mukaan antanut tarkoituksenmukaisuussyistä professioille oikeuden valvoa itseään ja määrittää oman toimintansa normit sekä säännökset. Funktionalististen professioiden nähdään takaavan pysyvyyden ja tasapainon (harmonian) yhteiskunnassa. Funktionalistisessa näkemyksessä professioiden arvojen katsotaan edustavan taloudellisen edun saavuttamisen sijasta koko yhteiskuntaa koskevan yleisen hyvän tavoittelua. (Mykkänen & Koskinen (toim.) 1998, 2–3.)

1970-luvun taitteessa funktionalistista näkökulmaa haastamaan syntyi *uusweberiläinen* teoriaperinne, josta käytetään myös nimitystä monopolistinen (Mykkänen & Koskinen (toim.) 1998, 3) tai kriittinen professiotutkimus (Konttinen 1991, 13). Uusweberiläisessä katsontakannassa professiot nähdään monopoleina, jotka pitävät itsellään ammattinsa yksinoikeudet ja varjelevat omaa etuaan sekä asemaansa sosiaalisen sulkemisen¹⁷ avulla (Konttinen 1991, 14;

¹⁵ Émile Durkheim (1858–1917) oli ranskalainen sosiologi ja antropologi, jonka katsotaan vaikuttaneen keskeisesti nykyaikaisen sosiologian syntyyn.

¹⁶ Max Weberiä (1864–1920) oli saksalainen oikeus- ja taloustieteilijä sekä sosiologi, jota niin ikään pidetään yhtenä julkishallinnon teorian ja sosiologian perustajana.

¹⁷ Sulkeuma (die Schliessung, social closure)

Koskinen & Mykkänen 1998, 4). Lähestymistapa määrittää professiot ammatin tieteistämisen, valtiovaltaa painostamaan kykenevän järjestäytymisen, säännellyn koulutuksen sekä ammatin harjoittamiseen oikeuttavien pätevyyksien kautta. (Konttinen 1989, 75–116; Mykkänen & Koskinen (toim.) 1998, 3). Ammattikunnan jäsenten etujen saavuttaminen edellyttää sosiaalista sulkemista, jonka avulla pidetään ammattikuntaan kuulumattomat etujen ulottu-
mattomissa (Konttinen 1991, 14). Palukka (2003, 21) näkee funktionalistisen ja uusweberiläisen lähestymistavan olevan toistensa vastakohdat. Myös Konttinen (toim.) (1993, 8; 1991, 14) näkee funktionalistisessa ja uusweberiläisessä näkökulmassa vastakkainasettelua, vaikkakin myös yhtäläisyyksiä, erityisesti tarkastelun lähtökohdan (ammatin) näkökulmasta. Kun funktionalistinen näkökulma uskoo professioiden tuottavan yhteiskunnalle etuja, uusweberiläinen näkökulma puolestaan ymmärtää professioiden tavoittelevan myös omaa etuaan.

Funktionalistista ja uusweberiläistä suuntausta kritisoitiin niiden yhteiskunnallisen ulottuvuuden puutteesta, niinpä modernissa professiotutkimuksessa haluttiinkin keskittyä professioiden tarkasteluun yhteiskunnan problematisoinnin kautta. Muodostui *angloamerikkalainen* ja *kontinentaalinen* tapa tarkastella professioita. Angloamerikkalaista suuntausta määrittävät erikoistuneita palveluja tarjoavat professiot, kun taas kontinentaalisisessa kehityksessä professioiden muodostumista ohjaa vahva byrokraattinen valtiojohtoinen koulutus ja sen mukanaan tuomat pätevyysvaatimukset. (Konttinen 1991, 15–17.)

Ennen vuosituhannen vaihdetta funktionalistisesti ja uusweberiläisittäin määriteltyjen ammattikuntien rinnalle nousi *jälkimoderniin*¹⁸ yhteiskuntaan siirtymisen yhteydessä erityisalakeskaiset professiuita tavoittelevat ammattikunnat. Yhteiskunnan arvojen muuttuminen kohti itsekeskeisempää ajattelua ja erityisesti koulutuksen kattavuuden lisääntyminen johti ajatteluun, jonka mukaan tutkinto ei enää samalla tavalla ollut sivistyksen mitta. Erikoisosaaminen ja sen painottuminen alkoi olla entistä keskeisempää. (Mykkänen, Koskinen (toim.) 1998, 40.) Perinteisestä professiudesta siirryttiin kohti asiantuntijuutta. Pohdinta profession merkityksestä ammattien työnjakoon muuttui professioiden työmarkkina-asemaan sekä organisaatioiden sisäisten valtarakenteisiin liittyväksi pohdinnaksi. (Brint 1994, 205; Haapakorpi 2009, 13).

¹⁸ Teollistumisen aikakautta kuvataan moderniksi aikakaudeksi ja sen jälkeistä tietoyhteiskuntaa jälkimoderniksi, postmoderniksi tai myöhäismoderniksi (Mykkänen ja Koskinen (toim.) 1998, 42).

3.2 Mikä on professio

Professio määritetään sanakirjassa kansankäsitteisesti ammatiksi tai vakiintuneeksi ammattikunnaksi. Vastaavasti ammattikunta määritetään saman ammatin harjoittajiksi. (Suomisanakirja 2013.)

Ammatti on työn, tiedon ja taidon muodostama kokonaisuus, johon liittyy kiinteästi yhteiskunnallinen asema, valta ja oikeudet. Ammatin ja ammattitaidon määrittämisessä keskeistä roolia näyttelee koulutus: ammatin olemassaolon perusta on tieto. Ammatin harjoittaminen palvelee yleensä yhteiskunnan hyväksymiä arvoja ja päämääriä, kuten esimerkiksi terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta. Ammattikunnan osoittaessa edistävänsä yhteiskunnan tavoitteita ammatti on oikeutettu nauttimaan oikeuksista ja vapaudesta toimia. (Airaksinen 1991, 25–29.) Yksinkertaistettuna ammattikunnan saavuttaessa valtaa on sen helpompi turvata jäsentensä asema ja sitä kautta jäsentensä toimeentulo ja arvostus.

Mikä erottaa professioammatin "tavallisesta" ammatista? Tieteen käytössä professiotermi tarkoittaa arvostettua ammattia, jonka harjoittaminen perustuu erikoistuneeseen¹⁹ tietoon, auktoriteettiasemaan niin asiakkaiden kuin muidenkin ammatinharjoittajien suhteen sekä yhteisen hyvän edistämiseen taloudellisen edun tavoittelun sijasta. Lisäksi profession määritelmään kuuluu yleensä korkea koulutus, joka siis osaltaan on luomassa professionille tunnusomaista itsenäistä erityisasemaa työn suorittamisen suhteen (Helander 1993, 37; Paldanius 2012, 7; Haapakorpi 2009, 13–14; Palukka 2003, 24, 26, Mykkänen & Koskinen (toim.) 1998, 1).

Professioiden asema perustuu yksinoikeuteen harjoittaa ammattia. Yksinoikeus taataan koulutuksen kautta hankituilla erityisillä tiedoilla sekä muita kuin itseä hyödyntävällä toiminnalla. (Helander 1993, 38; Rinne & Jauhiainen 1988, 23). Koulutuksen ohella professio määräytyy myös ammatillisen käytännön kautta. Koulutuksen kautta saavutetaan virallisesti muodollinen pätevyys eikä professiota voida määrittää ilman koulutusta, mutta professionaalisen aseman saavuttamisen ei ole myöskään mahdollista ilman ammattietiikkaa, ammattikieltä ja keskinäistä yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Rinne & Jauhiainen 1988, 23–24; Airaksinen 1991, 27.)

Arkikäytössä sana ammatti ja kansanomaisesti määritettävä sana professio poikkeavat huomattavasti tieteen käytössä olevista ammatin ja profession määritelmistä. Tieteellisessä merkityksessä ammatti- ja professiotermillä ei välttämättä ole juurikaan eroa. Molemmista termeistä

¹⁹ Erikoistuneella tiedolla tarkoitetaan tässä yhteydessä tietoa, joka on vain tietyn ammattiryhmän saavutettavissa, esimerkiksi tietyn erikoiskoulutuksen kautta.

on löydettävissä samoja piirteitä, joiden perusteella voidaan väittää, erottaa ja lokeroida ammatit ja professiot "oikeiksi" ammateiksi tai professioiksi ja jättää ala-ammattit, puoli-ammattit, semiprofessiot sekä ei-professiot määritteiden ulkopuolelle.²⁰ Tutkielmassani ei ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista pohtia termien tai niiden käyttöyhteyksien eroavaisuuksia tai käyttöyhteyttä syvällisemmin.

3.3 Professionaalisen aseman muodostuminen

Professiostatuksen²¹ saavuttaminen on seuraus muutoksista. Professionalisoituminen on sarja toimenpiteitä, joilla hankitaan professionille tyypilliset piirteet. Yhteiskuntatilanteen merkitystä ei voi olla korostamatta ammattikunnan mahdollisuudessa saavuttaa professionaalinen asema. Ammattikunnan saavuttama asema ja sen menettäminen on sidoksissa yhteiskunnan kehitykseen. (Helander 1993, 54–55.) Yhteiskunnan rakenteella sekä yhteiskunnassa vallitsevalla kulttuurilla ja poliittisella ilmapiirillä on professionaalisen aseman saavuttamisessa merkittävä rooli (ks. esim. Hedlund 2013, 140, 148–149, 150). Suomalaisessa yhteiskunnassa profession muodostumista on leimannut ja edelleen leimaa valtiokeskeisyys²². Professionaalisen aseman saavuttaminen Suomessa on ollut seuraus vahvasta valtiollisesta kontrollista sekä valtiollisesta puuttumisesta ammattikuntien organisointiin. (Konttinen (toim.) 1991, 16–17.)

Näkökulmasta tai professiotutkimuksen suuntauksesta riippuen professio-aseman ansaitsemiseksi on täytettävä erilaisia vaatimuksia. Professiotutkimuksen kiinteä yhteys yhteiskuntaan vaikuttaa keskeisesti tutkimusalueen sisällön monipuolisuuteen ja sen sisällä vallitseviin vastakkainasetteluihin. Profession määrittäminen ei siis ole yksiselitteistä. Professionaalisen aseman saavuttaminen edellyttää koulutusta ja yhteiskunnallista kysyntää ammattikunnan tarjoamalle tuotteelle. Profession on kyettävä tarjoamaan ainutlaatuista vain profession itsensä

²⁰ Rinne & Jauhiainen (1988, 7–8, 20–22) käyttävät teoksessaan arkkiprofessioterminä tarkoittaessaan tyypillisiä perinteisiä professioiksi luokiteltuja ammatteja. Semiprofessio puolestaan, heidän määritelmänsä mukaan, tarkoittaa ammattia, joka ei täysin täytä määritteitä, jotka "varsinaiseen" profession katsotaan kuuluvan. Mykkänen & Koskinen (toim.) (1998, 1) kuvaavat perinteisiä professioita termillä "statusprofessio" erona myöhemmin kehittyneisiin "uusiin professioihin tai ammattiprofessioihin". Ks. tarkemmin statusprofessiokäsitteestä muun muassa Elliot (1972) ja Helander (1993, 50–51). Airaksinen (1991, 25) puolestaan tarvitsee "ammatin eli "profession" määritelmä"n voidakseen käydä keskustelua ammattien etiikasta ja käyttää termejä ammatti, ala-ammatti ja puoli-ammatti.

²¹ Professionalisoituminen tai professionaalistuminen (Helander 1993, 53)

²² Konttinen (toim.) (1993, 10) löytää profession muodostumisessa eroja riippuen siitä, onko yhteiskunnassa ollut vapaan ammatinharjoittamisen (Yhdysvallat, Iso-Britannia) vai valtiollisesti ohjattu ilmapiiri (Saksa, Ranska, Suomi).

kontrolloimaa tietoa sen hetkisen yhteiskunnan hyväksymän "hyvän"²³ näkökulmasta (Evetts 2013, 787).

Julkisessa hallinnossa ammattikuntien asemaa määrittävät koulutuksen ja tutkinnon kautta saavutettu tieto sekä taito. Toisaalta taas viimeisten vuosikymmenten suuntaus julkishallinnossa on osin jo kyseenalaistanut tiettyyn tutkintoon sidotun professio-ajattelun. Uusien professioiden syntyä tarkasteltaessa on siis pohdittava asiantuntijuuden ja erikoistiedon hallinnan merkitystä tutkinnon tuoman valtuutuksen ohella. (Mykkänen & Koskinen (toim.) 1998, 81–82.) Kuitenkin on huomioitava, että yliopistojen antama koulutus on keskeinen vaikuttaja, erityisesti perinteisten professionaalisten ammattikuntien, kuten lääkäreiden ja lakimiesten, kouluttajina ja kasvattajina. Yliopistollinen koulutus nähdään edelleen myös merkittävänä hallinnon asiantuntijatehtäviin vaadittavana peruskoulutuksena. (Temmes 1992, 36.) Työtehtäviin liittyvien valtuuksien ja työn mukanaan tuomien etuoikeuksien hallinta on vaikea perustella ilman liittymäpintaa koulutuksen tuomaan arvoasetelmaan.

Professionaalisen aseman muodostumiseen vaikuttavista moniulotteisista tekijöistä huolimatta kirjallisuudesta voidaan johtaa tiettyjä ominaisuuksia, joilla professio voidaan teoreettisesti erottaa ei-professiosta. Vuonna 1964 Geoffrey Millerson (1964, 5) havaitsi kahdenkymmenen professiotutkijan näkemyksistä, että profession määrittäviä piirteitä on yksiselitteisesti mahdoton löytää. Millerson kuitenkin päätyi tutkimuksensa perusteella kuuteen keskeiseen ominaisuuteen, joiden avulla professio on mahdollista erottaa ei-professiosta. Useat tutkijat ovat analysoineet Millersonin määritteitä ja päätyneet yhtenevään lopputulokseen (Helander 1993, 40–41; Rinne & Jauhiainen 1988, 6–7). Myöskään viimeaikainen alan tiedeyhteisössä käytävä keskustelu ei ole kyennyt luomaan kiistatonta käsitystä professioiden määrittämiseksi (esim. Evetts 2013, 781–782, 788; Mény 2010, S13). Millersonin (1964) tutkimusaineiston analysointiin perustuvat kuusi profession ominaisuutta ovat tunnistettavissa myös uusimmasta professiokeskustelusta²⁴ ja näin ollen ne ovat edelleen käyttökelpoisia profession määritteitä. Alla on lueteltu Helanderin (1993, 40) käyttämiä Millersonin (1964, 4) määritteistä suomennettuja ominaisuuksia mukailien professioille tunnusomaiset piirteet:

- Professio pohjautuu *teoreettiseen tietoon* eli tiedon takeena on yleensä akateeminen koulutustaso.
- Professio rakentuu erityiselle, *säännellylle ja rajoitetulle koulutukselle*.
- Profession pätevoidytään *tutkinnon ja sertifikaatin* kautta.

²³ Käyttäytymisen säännöt, hyväksytyt ja arvostetut ihanteet, kulttuuri ja tavoitteet, yhteinen koko yhteiskunnan etu ensisijalla.

²⁴ Ks. esim. Evetts 2013; Paldanius 2012, Mény 2010, Puustinen 2006,

- Profession harjoittamista ohjaa *eettisen koodin tai normiston* noudattaminen
- Profession liittyy *yhteisen hyvän edistäminen*
- Profession on järjestäytynyt omaksi *organisaatiokseen* ja sen *etua valvovaksi järjestöksi*.²⁵

Analysoimalla rajavartiomiesten ammattikuntaa yllämainittujen piirteiden kautta on perusteltua määrittää rajavartiomiesten ammattikunnan professionaalisen aseman olemassaoloa. Seuraavassa luvussa tarkastellaan näiden kuuden ominaispiirteen määritteiden kautta rajavartiomiesten ammattikunnan professionaalista asemaa.

²⁵ Millersonin (1964, 4) määrittämät ominaisuudet teoksen alkuperäiskielellä:

"(a) A profession involves a skill based on theoretical knowledge. (b) The skill requires training and education. (c) The professional must demonstrate competence by passing a test. (d) Integrity is maintained by adherence to a code of conduct. (e) The service is for the public good. (f) The profession is organized."

4. RAJAVARTIOMIESTEN AMMATTIKUNNAN PROFESSIONAALINEN ASEMA

4.1 Teoreettinen tieto

Rajavartiolaitoksen tehtävistä johdettuna rajavartiomiesten koulutuksella on taattava korkea-
tasoinen rajaturvallisuuden, (kansainvälisen) yhteistyön ja sotilaallisen maanpuolustuksen
edellyttämä osaaminen ja ammattitaito. Ydintoimintojen lisäksi rajavartiomiesten työtehtäviin
kuuluvat erilaiset henkilöstöhallinnon, suunnittelun ja talouden sekä teknisen toimialan tehtä-
vät.

Rajavartiomiehille annetaan peruskoulutus joko Puolustusvoimien Maanpuolustuskorkeakou-
lussa tai Rajavartiolaitoksen Raja- ja merivartiokoulussa. Upseerit Rajavartiolaitokseen kou-
luttautuvat Puolustusvoimissa ja tavoittelevat akateemisen sotatieteen kandidaatin tai sotatie-
teen maisterin tutkintoa. Tutkintoon liittyy rajaturvallisuuden opintoja, jotka toteuttaa Raja- ja
merivartiokoulu Maanpuolustuskorkeakoulun hyväksymässä laajuudessa.²⁶ Raja- ja merivarti-
jat saavat koulutuksensa Rajavartiolaitoksen tarjoamana. (Laki rajavartiolaitoksen hallinnos-
ta.) Raja- ja merivartijoiden koulutus ei kuitenkaan johda ammatilliseen tutkintoon vaan se
nähdään täydennyskoulutuksena, joka antaa pätevyuden toimia rajavartiomiehen tehtävissä
(HE 92/2013 vp, yksityiskohtaiset perustelut, 12).²⁷

Sotatieteen kandidaatin tutkintoon vaadittavista 180 opintopisteestä 35 opintopistettä muodos-
tuu rajaturvallisuuden opinnoista.²⁸ Sotatieteen maisteriksi kouluttautuvan maisteriopintoihin
kuuluvan 120 opintopisteen kokonaisuudesta 18 opintopistettä on rajaturvallisuuden alaan
liittyvää. Myös upseerien jatkokoulutus annetaan Maanpuolustuskorkeakoulussa. Jatkokoulu-
tus koostuu 68 opintopisteen esiuupseerikurssista, jonka aikana rajaturvallisuuden opintoja on
yhteensä 20 opintopistettä ja 89 opintopisteen yleisesikuntaupseerikurssista, jonka aikana ra-

²⁶ Raja- ja merivartiokoulussa voidaan järjestää Maanpuolustuskorkeakoulusta annetussa asetuksessa (668/1992)
tarkoitettua upseerin koulutusohjelmaan, jatko-opintoihin tai täydennyskoulutukseen kuuluvaa opetusta Rajavar-
tiolaitoksen toimialalla sen mukaan kuin Maanpuolustuskorkeakoulun kanssa asiasta erikseen sovitaan (Laki
rajavartiolaitoksen hallinnosta 25§).

²⁷ Hallituksen esityksen (HE 92/2013 vp, yksityiskohtaiset perustelut, 12) perusteluissa todetaan, että "rajavarti-
jan peruskurssi ei tuota erityistä tutkintoa, vaan kelpoisuuden rajavartijan virkaan. Rajavartiolaitos ei järjestä
amatillisten tutkintojen koulutusta, minkä vuoksi ammatilliset opinnot luokitellaan täydennyskoulutukseksi."

²⁸ Merivartio- ja ohjaajalinjalla rajaturvallisuuden opintokokonaisuus on 25 opintopistettä (Rajavartiolaitos
2007)

jaturvallisuuden opintoja on 19 opintopistettä.²⁹ Muutoin opinnot ovat Puolustusvoimien ehdoilla tuotettua sotilaallisen maanpuolustuksen osaamiseen tähtäviä opintoja. Sekä perusta jatkotutkintoon liittyvä tutkimustyö tehdään Maanpuolustuskorkeakoululle aihepiiristä, joka nähdään sekä Rajavartiolaitoksen kannalta että myös Maanpuolustuskorkeakoulun näkökulmasta tarpeelliseksi. Rajavartiolaitos voi myös tukea tohtorin tutkinnon suorittamista Maanpuolustuskorkeakoulussa tai muussa yliopistossa, mikäli tutkimustyön aihe liittyy Rajavartiolaitoksen ydinosaamisen kannalta keskeisiin aineisiin³⁰. Raja- ja merivartijan virkoihin opiskelevan opinnot koostuvat yhteensä 56 opintopisteestä, joista 1 opintoviikko käsittelee sotilaallista maanpuolustusta. (Puolustusvoimat 2013; Rajavartiolaitos 2007; 2009.)

Rajavartiomiehistä pääsääntöisesti vain upseerit saavat akateemisen koulutuksen.³¹ Koulutusta ei kuitenkaan voitane pitää rajaturvallisuuden "akateemisena koulutuksena", vaan ennen muuta upseerin (sotilaan) akateemisena koulutuksena³². Puolustusvoimien upseerien koulutuksella on varsin vähän liittymäpintoja nimenomaan rajavartiomiehiltä vaadittavaan erikoisosaamiseen eli rajaturvallisuuteen. Rajaupseerien akateemisuus liittyy sotilaalliseen maanpuolustukseen. Erikoisupseerien tehtäviin pätevöittävä siviilikoulutuksen lopputulos puolestaan voi olla akateeminen tutkinto profession asemaan liittyvässä merkityksessä, mutta tutkinto ei kuitenkaan pätevöitä akateemisesti rajaturvallisuuden alaan eikä näin ollen ole perusta rajavartiomiesten professionille. Raja- ja merivartijoiden koulutus täydennyskoulutuksena puolestaan ei johda lainkaan ammatilliseen tutkintoon.

Profession liitettynä teoreettisen tiedon hankinta nähdään pitkällisen, yleensä akateemisen, koulutuksen lopputuotoksena. Koulutuksella tavoitellaan koulutuksen päätteeksi ansaittavaa laillistavaa lupaa harjoittaa ammattia. (Rinne & Jauhiainen 1998, 3–4; Helander 1993, 41; Evetts 2013, 785). Helander (1993, 41) on esittänyt, että uusien professionien muodostuminen, esimerkiksi julkishallinnon tilintarkastajat tai suunnittelijat³³, ei välttämättä edellytä yhtä sisällöllisesti yhtenevää tutkintorakennetta: sama professio on mahdollista saavuttaa toisistaan poikkeavilla akateemisilla teoreettisilla tiedoilla (tutkinnoilla). Rajaturvallisuuden eurooppalainen ulottuvuus ja kansainvälinen yhteistyö tuovat osaltaan rajavartiomiehet verrattavien haasteiden eteen (Pohjalainen 2009, 91–93, Niemenkari 2003, 1–3, 84–87). Sotilaallisen maanpuolustuksen ulkopuolelta hankittava tieteellinen pätevyys ja tutkinto voi edesauttaa

²⁹ Upseerien jatkokoulutus muuttuu vuonna 2015.

³⁰ Aineina on mainittu esimerkiksi valtiotiede, hallintotiede, oikeustiede ja johtaminen (Rajavartiolaitos 2007).

³¹ Erikoisupseerilla voi olla myös ylempi korkeakoulututkinto (Rajavartiolaitos 2010a, 3–4).

³² Ks. Hedlund (2013), joka pohtii Ruotsin upseeriston koulutusjärjestelmässä tapahtuneen muutoksen aiheuttamaa akateemisuuden ja siihen liittyvän kontrollin vaikutusta upseerin sodankäynnin taitojen hallintaan.

³³ Helander (1993) ei teoksessaan sinänsä esitä päätelmiä, miten hän on päätenyt määrittämään tilintarkastajan tai suunnittelijan profession.

asioiden jäsentämistä, erityisesti juuri kansainvälisessä yhteistyössä ja kansainvälisissä yhteisissä (Danielsson & Carlstedt 2011, 286–287).

Rajavartiomiesten ammattikunnan tieto, toiminnan perusta, arvovalta ja arvostus perustuvat ennen kaikkea julkisen vallan myöntämään asemaan eli lain antamaan valtuutukseen. Aseman saavuttamisen edellytyksenä ei siis ole akateemisen tiedon hallinta, vaan ammattikunnan arvovalta perustuu instituutioon (Suomen valtio).³⁴ Valtion edun mukaista on, että rajavartiomiesten ammattikunta valvoo oikeusjärjestyksen toteutumista rajaturvallisuuteen liittyvien säännösten osalta (ks. Husa & Pohjolainen 2009, 20). Lakiin pohjautuvaa tietoa ei voi kuitenkaan sulkea ammattikunnan ulkopuolisilta pois. Lain saatavuus näkyy kansalaisten kasvavana valveutuneisuutena. Toisaalta viranomaistieto ja toimivalta tuo rajavartiomiehille aseman tavallisten kansalaisten "yläpuolella", koska viranomaistieto sisältää tietoa, jota asiakkaalla ei ole käytettävissään.

4.2 Säännelty ja rajoitettu koulutus

Koulutus ja sen kautta ansaittava tutkinto on professionaalisen aseman edellytys. Koulutusta rajoittamalla ja koulutukseen pääsyä kontrolloimalla voidaan koulutukseen pääsemättömät sulkea koulutuksen ja sitä kautta ammattikunnan etuoikeuksien ulkopuolelle. Ammattikunnat rajaavat itse työtehtävissä toimimisen vain pätevyyden hankkineille toimijoille (Konttinen 1993, 9). Raja- ja merivartijoiden koulutus sekä myös upseerien rajavartiomiehen aseman saavuttamiseksi tarvittavan pätevyyden hankkiminen on saavutettavissa vain Rajavartiolaitoksen itsensä määrittämän koulutussisällön ja koulutuksen kautta (Rajavartiolaitos 2014).

Mahdollisimman itsenäisesti säännellyn ja kontrolloidun koulutuksen avulla on mahdollista välittää virallista mutta myös epävirallista tietoa ja taitoa sekä iskostaa organisaation sääntöjä, tapoja ja käyttäytymiskulttuuria uusille ammattikunnan jäseniksi pyrkiville. Säännellyn koulutuksen kautta ammattikunnan on mahdollista vahvistaa jäsenistönsä ammatillista osaamista ja samalla myös pitää osaaminen yksinoikeudella oman ammattikunnan hallussa. (Hedlund 2013, 136, 138.)

Rajavartiolaitos valitsee itse raja- ja merivartijan koulutukseen hyväksyttävät henkilöt. Koulutukseen hakutuville järjestetään valintatilaisuus ja pääsykokeiden kautta päätös hyväksymises-

³⁴ Ks. myös Palukka (2003, 20), jonka mukaan lennonjohtajilla ei ole professionaalista asemaa, koska ammattikunta ei täysin täytä kriteerejä, joista keskeisimpänä puuttuu asiantuntijuuden auktoriteettina toimiva tiede.

tä koulutukseen tehdään Rajavartiolaitoksessa. Rajavartiolaitoksen upseerien koulutuksen osalta päätösvalta koulutusvalinnoilla on Puolustusvoimilla. Puolustusvoimien omiin tarkoituksiinsa valitsemasta upseerin ammattiin opiskelevasta joukosta valikoituu sovitun kiintiön mukainen määrä opiskelijoita henkilökohtaisen kiinnostuksen ja opintomenestyksen perusteella Rajavartiolaitoksen palvelukseen. Rajavartiolaitos antaa tutkintoon liittyvää rajaturvallisuusalan koulutusta rajavartiolinjan valinneille Puolustusvoimien koulutusjärjestelmän ehdoilla. Raja- ja merivartiokoulu vastaa kuitenkin opetuksen sisällöstä, vaikka rajaturvallisuusalan opinnot ovatkin Maanpuolustuskorkeakoulun ohjausvastuulla ja koordinoimia. (Rajavartiolaitos 2007.)

Raja- ja merivartijan koulutus on Rajavartiolaitoksen itsensä kontrolloimaa ja näin ollen raja- ja merivartijoiden osalta koulutus voidaan nähdä suljettuna. Upseerien osalta koulutus on myös suljettua, mutta Puolustusvoimien sulkemaa ja kontrolloimaa. Toisaalta kuitenkin Rajavartiolaitos kontrolloi rajavartiomiehen toimivaltuuksien myöntämistä antamalla vaadittavan toimivaltakoulutuksen.

4.3 Tutkinto ja sertifikaatti

Koulutuksen kautta saatu pätevyys katsotaan osoitettavan tutkinnolla. Tutkinto on henkilön osoitus kyvykkyydestä kuulua ammattikuntaan. Kyseisen alan tutkinnon vaatimus sulkee muilla tutkinnoilla ammattikuntaan pyrkivät ammattikunnan ulkopuolelle. (Mykkänen, Koskinen (toim.) 1998, 4.) Tutkinto ja oikeutus toimia ammatissa ovat perusta yhteiskunnalliselle arvostukselle. Yhteiskunnallinen arvostus ja ammattikunnan tunnustettu asema puolestaan valtuuttavat esimerkiksi ammattikunnan palkkavaateet. (Mykkänen, Koskinen (toim.) 1998, 4–5.) Korkea palkkaus yhtenä tekijänä puolestaan lisää ammattikunnan arvostusta (Palukka 2013, 11–14, 20).

Rajavartiolaitoksen upseerien virkaan vaaditaan Maanpuolustuskorkeakoulussa suoritettu akateeminen tutkinto. Tutkintovaatimuksen saavuttaminen ei kuitenkaan yksin riitä, sillä upseeri ei voi käyttää rajavartiomiehen toimivaltuuksia ennen kuin toimivaltuudet on hänelle myöntänyt hallintoyksikön päällikkö eli toinen rajavartiomies. Raja- ja merivartijoiden koulutus pitää käytännössä sisällään vain rajaturvallisuuden opintoja, mutta edelleen rajavartiomieheksi määrääminen on hallintoyksikön päällikön päätösvallassa. (Laki rajavartiolaitoksen hallinnosta 15 §, Rajavartiolaitos 2009.) Rajavartiomieheksi määrääminen voidaan nähdä myös ammattikunnan ulkopuolelle sulkemisen näkökulmasta. Vaikka upseeri nimitetään Rajavartio-

laitoksen virkaan, on hänet vielä erikseen määrättävä rajavartiomieheksi, jotta hänellä on oikeus käyttää rajavartiomiehen toimivaltaa ja näin ollen toimia rajavartiomiehenä. Rajavartiolaitoksen upseerin nimittää Rajavartiolaitoksen virkaan tasavallan presidentti, mutta rajavartiomiehen toimivaltuuden upseerille antaa hallintoyksikön päällikkönä toimiva rajavartiomies. Myöskään raja- ja merivartijoiden osalta hyväksytysti suoritettu koulutus ei anna suoraan rajavartiomiehen toimivaltaa. Toimivalta on raja- ja merivartijoillekin määrättävä erikseen. Koulutuksen jälkeen hallintoyksikön päällikkö nimittää raja- ja merivartijat virkaan ja samassa yhteydessä määrää raja- ja merivartijoille toimivaltuudet toimia rajavartiomiehinä. (Rajavartiolaki 12 §, 15 §; Valtioneuvoston asetus rajavartiolaitoksesta 21 §.) Rajavartiomiesten ammattikunnan ulkopuolelle sulkeminen ei siis ole yksinomaan kiinni koulutukseen pääsemisestä. Viimekädessä rajavartiomiesten ammattikuntaan kuulumisen määrittää annettu toimivalta toimia rajavartiomiehenä.

Tietoon perustuva kyvykkyys ja pätevyys sekä taito säilyttää auktoriteetin asema hankalissakin tilanteissa voidaan katsoa kuuluvan professioammattiin (Paldanius 2012, vi). Rajavartiomiehen työ edellyttää annettua toimivaltaa, jonka saavuttaminen on osoitettava teoriassa (Laki rajavartiolaitoksen hallinnosta 15 §; Valtioneuvoston asetus rajavartiolaitoksesta 48 §). Teorian lisäksi toimivallan käyttämisen ensisijainen vaatimus on sen hallinta käytännössä. Käytännön osaaminen on erityisesti raja- ja merivartijoiden ammattitaitoa, koska he toimivaltansa sallimissa rajoissa päivittäisissä tehtävissään rajoittavat asiakkaidensa perusoikeuksia. Palukan (2003, 57) väitettä lennonjohtajien työn rakentumisesta yksinkertaisen valvontatyön ympärille, voidaan myös verrata raja- ja merivartijoiden rajaturvallisuuden tehtäviin. Perusrajaturvallisuuteen liittyvä työ on yksinkertaistettuna yksinkertaisen valvontatyön suorittamista, joka ei edellytä laajaa tietopohjaa vaan kykyä ja taitoa toimia virheettömästi rajoitettaessa toimivaltuuksien nojalla ihmisten oikeuksia. Rajavartiomiehen keskeisin määrittävä tekijä on toimivalta, kyky ja pätevyys toimia laissa säädetyin valtuuksin. Toimivallan käyttäminen ei kuitenkaan edellytä tieteellisin näytöin todennettavan tutkinnon saavuttamista.

4.4 Eettinen koodi ja normisto

Korkeaan ammattitaitoon liittyy kiinteästi ammattietiikka (Temmes 1992, 123). Yhteiskunnan eri ryhmillä on erilaisia moraalिसääntöjä, jotka ohjaavat niin yksittäisten ihmisten kuin myös ammattikuntien sisällä toimivien ihmisryhmien käyttäytymistä (Husa & Pohjolainen 2009, 6). Ammattikulttuurilla ja ammatti-identiteetillä on merkitys professionaalisen aseman muodostumisessa. Normisto tai eettinen koodi professionaalista asemaa määritettäessä tarkoittaa am-

matin harjoittamista ohjaavia sääntöjä. Normit nähdään professioammattissa toimivan käyttäytymistä ohjaavina niin ulkoisissa yhteyksissä kuin ammattikunnan sisällä. Ammattikunnan tiedollinen ja taidollinen valta-asema asiakkaisiinsa nähden edellyttää korkeaa ammattietiikkaa, minkä ansiosta yhteiskunta ikään kuin uskoo ja luottaa ammattikunnan osaavan huolehtia työstä muuta yhteiskuntaa paremmin (Rinne & Jauhiainen 1998, 31).

Ammattikunnan käyttäytymistavat omaksutaan pääsääntöisesti jo koulutuksessa. Kuitenkin virallisten opetussuunnitelmien ulkopuolella on paljon ammatin harjoittamiseen liittyvää tietoa ja kirjoittamattomia käyttäytymissääntöjä, joiden omaksuminen on mahdollista vain harjoitettaessa itse ammattia, siitäkkin huolimatta, että ammattikunnan ajattelutapa saavutetaan osin jo koulutuksen aikana. (Kaukonen 1998, 62; Rinne & Jauhiainen 1988, 28 - 36; Evetts 2013, 780.)

Eettistä käyttäytymistä voi ohjata myös esimerkiksi virkavala³⁵ (Helander 1993, 41), jonka rajavartiomiehet antavat (Virkavala-asetus (1187/1987) 1 §). Rajavartiomiesten antama virkavala sinänsä ohjaa rajavartiomiehen käyttäytymistä toimimaan laillisesti oikeudenmukaisuutta ja puolueettomuutta noudattaen yhteiskunnan parhaaksi (Virkavala-asetus 5 §). Virkavala ei kuitenkaan ole yksinomaan rajavartiomiehiä ohjaava käyttäytymislupaus.

Virkaan nimittäminen on samalla työnantajan ja virkamiehen välinen sopimus työn tekemisestä ja työsuoritteiden tuottamisesta työnantajalle. Virkaan nimittäminen ei kuitenkaan määrää rajavartiomiehen käyttäytymistä tai sitä, mitä rajavartiomieheltä odotetaan työyhteisössä. (Ks. Palukka 2003, 164.)

Rajavartiolaitoksella on omat arvot³⁶ (Rajavartiolaitos 2004), jotka raja- ja merivartijat omaksuvat koulutuksessaan. Upseerien osalta arvomaailma koulutuksessa rakentuu pitkälti Puolustusvoimien kulttuurin vaikuttamana, koska koulutus toteutetaan pääosin Puolustusvoimissa.

³⁵ Myös virkavakuus (Virkavala-asetus).

³⁶ Ammattitaito, luotettavuus ja yhteistyökyky.

Luonnollisesti koulutukseen sisältyvien Rajavartiolaitoksen tarjoamien koulutustilaisuuksien kautta myös upseeristolle välittyvät Rajavartiolaitoksen arvot ja rajavartiomiehen eettiset säännöt. Voitaneen kuitenkin sanoa, että arvojen ikään kuin annetaan kehittyä Puolustusvoimien sotilaan tai upseerin hyveiden sallimissa rajoissa.³⁷ Maanpuolustuskorkeakoulussa opiskelevien kadettien, tulevien upseerien, koulutuksessa upseerien hyveiksi nousevat uskollisuus, miehuus, kunnia ja toveruus (Sirén (toim.) 2008, 2). Toisaalta rajavartiomiehet rauhan ajan lainvalvontaviranomaisina on kasvatettava ennen kaikkea sisäistämään toiminnassaan perus- ja ihmisoikeudet (Härmä 2008, 31–33; Korpi 2013, ks. myös Campbell & Campbell 2010³⁸). Rajavartiomiesten arvomaailman on kohdattava ympäröivä yhteiskunta rauhan ajan tehtäviensä luonteen vuoksi. Rajavartiomiehet eivät voi juontaa arvomaailmaansa vain sotilaallisen maanpuolustuksen kautta. Toisaalta Rajavartiolaitos myös omana organisaationaan luo itselleen väistämättä oman kulttuurin, joka heijastaa yhteiskunnan kulttuurin lisäksi yhteiskunnassa vallitsevaa hallintokulttuuria yleensä (Hietaoja 2007, 30, 74–75).

Upseerin ammatti koetaan vahvasti kutsumusammattina (esim. Liene 2000, 54, 80; Orlamo 2000, 203; Paulaharju & Sinerma 1995, 252–253; Sirén (toim.) 2008, 1–3, 27–28; Ojala 1995, 37, 47, 56). Upseerien kutsumukseen ja arvoihin liittyvää kirjallisuutta on runsaasti.³⁹ Samankaltaista kutsumukseen ja arvoihin liittyvää tietoa ei kuitenkaan ole saatavilla rajavartiomiehistä ammattikuntana tai yksittäisistä henkilöryhmistä, joista rajavartiomiesten ammattikunta koostuu.

Sotilaallisen maanpuolustuksen tehtävien kautta rakentuva professio on liitettävissä vain Puolustusvoimiin sen tarkemmin arvioimatta sotilaan tai Puolustusvoimien yksittäisten henkilöryhmien professionaalista asemaa. Rajavartiolaitoksen upseerien koulutustausta heijastaa väistämättä Rajavartiolaitoksen organisaatiokulttuuriin sotilasjohtamisen piirteitä (Hanén 2005, 84–86). Rajavartiolaitoksen upseerit toimivat johto- ja esimiestehtävissä ja näin ollen vaikuttavat keskeisesti Rajavartiolaitoksen hallintokulttuurin muodostumiseen. Lisäksi upseereilla on merkittävä rooli koulutettaessa raja- ja merivartijoita, joten upseerien arvomaailmalla

³⁷ Pohjonen (2009, 187) on lainannut kenraalimajuri Matti Sandqvistia "...on ilmennyt yllättävää haparointia ja tietämättömyyttä suhteestamme puolustusvoimiin. On ilmeistä, että sotilaskouluista tuleville jää mielikuva pikkuveljen asemasta. Minulle on moni täällä rajaesikunnassakin sanonut olevansa sotilas...sotilaitahan me olemme viimeisen päälle, jos sellainen aika tulee, mutta nyt rauhan aikana olemme sataprosenttisesti rajamiehiä." Ks. myös Härmä (2008, 26), joka katsoo Rajavartiolaitoksen ammattikulttuurin yhtenevän Puolustusvoimien sotilaskulttuurin kanssa, nimenomaan upseerien saaman koulutuksen vuoksi. Härmä ei usko raja- ja merivartijoiden saamalla koulutuksella olevan merkityksellä rajavartiolaitoksen ammattikulttuurin muotoutumisessa. Vrt. esim. Hietaoja (2007, 30), jonka mukaan viraston organisaatiokulttuuri koostuu yläkulttuurista ja sen alakulttuureista.

³⁸ Artikkelit käsittelee ja problematisoi Yhdysvaltojen viitekehäyksessä sotilaan ja poliisin roolien lähentymistä.

³⁹ Ks. esim. Liene (2000), Sirén (toim.) (2008), Ojala (1995).

on merkitystä koko Rajavartiolaitoksen arvomaailmaan.⁴⁰ Toisaalta työssä oppimiseen raja- ja merivartijoiden osalta liittyy keskeisesti työn omaksuminen vertaisen raja- tai merivartijan opastamana (Rajavartiolaitos 2007, liite 4, Kaukonen 1998, 62–63). Sinänsä raja- ja merivartijoiden koulutukseen tai myöskään työtehtäviin ei pääsääntöisesti liity sotilaallista maanpuolustusta tai suoria sotilasjohtamisen piirteitä enempää kuin voidaan olettaa sotilaallisesti järjestäytymättömän yhteisön ulkopuolella työskentelevälle henkilölle kuuluvan reservin kertausharjoitusten myötä (Rajavartiolaitos 2009; Rajavartiolaitos 2012, 106–110).

4.5 Yhteisen hyvän edistäminen

Profession tunnistamiseen liittyy keskeisesti tiedon sekä toiminnan kokeminen ja hyväksyminen yhteistä etua edistäväksi ja yhteiskunnan kannalta arvokkaaksi toiminnaksi (Mykkänen & Koskinen 1998, 1, 55; Rinne & Jauhiainen 1988, 29; Evetts 2013, 787). Professio liitetään siis ammatteihin, joiden katsotaan olevan välttämättömiä, jotta yhteiskunta voi toimia häiriöttä (Kirjonen, Remes & Eteläpelto (toim.) 1997, 48). Yhteistä hyvää edistävän toiminnan valtiollinen hyväksyntä on nähtävissä muun muassa koulutusjärjestelmän luomisen kautta. Valtio luo keskeiset edellytykset koulutus- sekä ammatin harjoittamisen laillistavalle järjestelmälle. (Mykkänen & Koskinen, 1998, 53). Rajavartiomiesten ammattikunnalle on tunnusomaista juuri valtion antama valtuutus tehdä työtä. Rajavartiomiesten ammattikunnan auktoriteettina toimii instituutio eli Suomen valtio.

Professionaalisen aseman saavuttaminen edellyttää, että ammattikunnan toimintaan voidaan luottaa. Yhteiskunta uskoo ammattikunnalle tehtävien suorittamista varten valtuuksia ja luottaa, että ammattikunta käyttää saamiaan valtuuksia yhteiskunnan etujen hyväksi, eikä väärinkäytä niitä omien etujen tavoitteluun. Profiitot samaistetaan ammattikuntiin, jotka liittyvät terveyteen, koulutukseen, turvallisuuteen, taiteeseen tai esimerkiksi uskontoon. (Evetts 2013, 781). Näillä kaikilla aloilla on helppo nähdä liittymäpintoja yhteiskunnan kaikkia jäseniä hyödyntävään toimintaan.

Rajavartiolaitoksen tehtävissä korostuu turvallisuuspalvelujen tuottaminen yhteiskunnalle, on kyseessä sitten esimerkiksi meripelastustehtävä, laittoman maahantulon järjestämiseen liittyvä rikostutkinta tai maahantulotarkastus rajanylityspaikalla. Rajavartiomiesten ammattikunnan ominaispiirteisiin kuuluu, että asiakas ja taho, jolle palvelu tuotetaan, voidaan nähdä erillisinä.

⁴⁰ Tammikuussa 2014 Raja- ja merivartiokoulun henkilökunnasta opettajan, kurssinjohtajan tai oppiaineryhmän johtajan tehtävissä toimivista 31 virkamiehestä oli upseereita 27 ja raja- tai merivartijoita 4 (Miettinen 2014).

Asiakas on yleensä ihminen, kansalainen, jonka oikeuksiin rajavartiomies toimivallallaan puuttuu, kun taas palvelu eli rajaturvallisuus tuotetaan valtiolle. Asiantuntijuus ja ammattitaito joutuvat koetukselle asiakkaan kohtaamistilanteessa, mutta itse palvelu tuotetaan julkishallinnolle, valtiolle. (Campbell & Campbell 2010, 327, 338; Paldanius 2012, 23.) Rajavartiomies on kiistatta yhteisen hyvän asialla. Rajavartiomiesten ammattikunta ei ammattikuntana tavoittele taloudellista etua. Työn tarkoituksena ei ole saavuttaa voittoa, vaan tuottaa rajaturvallisuuden palveluja yhteiskunnalle kustannustehokkaasti. Sama asetelma on nähtävissä myös sotilaallisen maanpuolustuksen näkökulmasta asiaa tarkasteltaessa. Rajavartiolaitoksen sotilaalliseen uhkaan valmistautuminen on myös yhteiskunnan edun vuoksi tehtävää työtä.

Vaikka rajavartiomiesten ammattikunta on yhteiskunnalle hyödyllinen ja välttämätön, on sillä kuitenkin myös valtapyrkimyksiä ja omia etuja varjeltavanaan, erityisesti ammattikunnan yksittäisten jäsenten näkökulmasta tarkasteltuna. Yhteisen hyvän tuottamisen ohella ammattikunnan on taattava jäsenilleen myös elinkeino ja sitä kautta taloudellista etua. Sen vuoksi onkin tärkeää, että ammattikunta omaa arvomaailman, jota noudattamalla se pystyy itse ylläpitämään arvonsa yhteiskunnassa ja näin ollen takaamaan jäsenistönsä toimeentulon. (Airaksinen (toim.) 1991, 21–25). Ammattikunnan on myös helpompi saavuttaa tavoittelemansa etuoikeudet, jos ammattikunta kykenee uskottavasti vetoamaan työnsä tarpeellisuuteen yhteisen edun nimissä (Mykkänen & Koskinen 1998, 55; Evetts 2013, 786). Ympäröivän yhteiskunnan arvostuksesta johtuen professioammatin harjoittajat kokevat myös itse olevansa arvokkaan työn tekijöitä. Professioammatin harjoittajaan on liitettävissä usein myös kokemus riittävästä palkasta, yhteiskunnallisesta asemasta ja erityisesti vallasta hallita omaa työtä sekä työn tekemisen oikeutusta (Evetts 2013, 782–783).

Rajaturvallisuuden ulottuvuuden muuttuminen Euroopan laajuiseksi⁴¹ on tuonut Rajavartiolaitokselle organisaationa ja sitä kautta rajavartiomiehille ammattikuntana uusia mahdollisuuksia vaikuttaa valta-asemaansa julkista valtaa käyttävänä organisaationa (Mykkänen & Koskinen (toim.) 1998, 23, 53). Yhteisen hyvä suojaaminen käsittää suomalaisen yhteiskunnan lisäksi myös yhteiskunnan Euroopan laajuisena.

⁴¹ Ks. esim. Niemenkari (2003) ja Pohjonen (2009).

4.6 Organisaatio ja etua valvova järjestö

Rajavartiolaitoksella organisaationa on selkeä asema sisäasiainministeriössä ja siinä päätöksenteossa, jota sisäasiainministeriö harjoittaa (Laki rajavartiolaitoksen hallinnosta 5 §). Lisäksi Rajavartiolaitoksen tehtäväkenttä rajaturvallisuuteen liittyen ja suhde sotilaalliseen maanpuolustukseen, Puolustusvoimien ollessa vastuuviranomainen, on selkeä.⁴²

Rajavartiomiehistä upseerit ovat järjestäytyneet pääosin korkeasti koulutettujen etujärjestöjen keskusliiton Akavan alaiseen ammattijärjestöön Upseeriliittoon, joka on sekä Rajavartiolaitoksessa palvelevien että Puolustusvoimissa palvelevien upseerien edunvalvontajärjestö. (Akava 2013.) Upseeriliittoon kuuluu yhteensä noin 230 Rajavartiolaitoksessa palvelevaa upseeria⁴³, mikä tarkoittaa, että noin 70 % Rajavartiolaitoksen upseereista⁴⁴ on Upseeriliiton jäseniä. (Upseeriliitto 2013.) Akavaan kuuluu myös opistoupseerien edunvalvontajärjestönä profiloitunut Päälystöliitto. Raja- ja merivartijoiden edunvalvontajärjestö Rajaturvallisuusunioni on puolestaan Julkisten ja hyvinvointialojen liiton (JHL:n) yhteisöjäsenenä Suomen ammattiliittojen keskusjärjestön (SAK:n) alainen liitto (Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö 2013). Rajaturvallisuusunioniin kuuluu noin 1800 aktiivipalveluksessa olevaa rajavartiomiestä, joista raja- ja merivartijoita on noin 85 %, upseereita noin 8 % ja erikoisupseereita 1 %.⁴⁵ Rajaturvallisuusunioni on jäsenmäärältään Rajavartiolaitoksen suurin henkilöstöjärjestö. (Rajaturvallisuusunioni 2013a; Rajaturvallisuusunioni 2013b.) Lisäksi esimerkiksi vartiolaivojen ja venekaluston konehenkilöstöön sekä ilma-alusten tekniikasta vastaavaan henkilöstöön kuuluvia rajavartiomiehiä, yhteensä noin 60, kuuluu toimihenkilöiden ammatillisen keskusjärjestön Toimihenkilökeskusjärjestön (STTK:n) alla toimivaan Suomen konepäälystöliittoon. (Toimihenkilökeskusjärjestö 2013; Borg 2014.)

Professionaalisen aseman muotoutuminen edellyttää yhteisöllisyyttä ja järjestäytyneisyyttä ammattikunnan yhteisesti kokemien etujen puolustamista varten. Ammattikunnalle vallankäytöllisen aseman saavuttaminen edellyttää yhtenäistä koulutuksellista, ammatillista ja organisatorista yhteisöä. Ammattikunnan edustajien on muodostettava uskottava ja yhtenäinen ryhmä, jotta se voi saavuttaa vallan kontrolloida tietoa. (Helander 1993, 157; Rinne & Jauhiainen 1988, Mykkänen & Koskinen (toim.) 1998, 56–57; Mény 2010, S13.)

⁴² Ks. esim. Pohjonen (2009, 180–187, 190–193).

⁴³ Tässä yhteydessä käsite "upseeri" ei sisällä opistoupseereita.

⁴⁴ Tässä yhteydessä käsite "upseeri" ei sisällä opistoupseereita.

⁴⁵ Rajavartiolaitoksen siviilivirkamiehiä Rajaturvallisuusunionissa on jäljelle jäävä 6 %.

Professionaalisen aseman tavoittelussa on nähty keskeisenä vahvojen ammattiliittojen vaikutus. Profioiden tavoitteiden on oltava mahdollisimman tarkkarajaisia ja yhtenäisiä, jotta edunvalvonnalla on saavutettavissa haluttu lopputulos. (Konttinen (toim.) 1993, 107, 127; Mykkänen & Koskinen (toim.) 1998, 54–55.) Rajavartiomiesten kuuluminen eri henkilöstöryhmiin ja sitä kautta eri etujärjestöihin luo, ainakin osittaista, vastakkain asettelua vastakkaisine tavoitteineen, mikä ei edistä yhteistä koko rajavartiomiesten ammattikuntaa koskevaa etua. Esimerkiksi Upseeriliiton säännöllisesti julkaisemassa Sotilasaikakauslehdessä (2013, 29) Upseeriliitto painottaa, että upseerien tehtävien ja erityisesti vaativien sekä perinteisesti upseerien koulutukseen liitettyjen tehtävien on jatkossakin oltava vain upseerien tehtävämahdollisuuksia. Toisaalta Pohjonen (2009, 171) näkee Rajavartiolaitoksen laajan tehtäväkentän ja uusien tehtävien sekä vastuun kasvamisen mukanaan tuomat haasteet myös raja- ja merivartioiden henkilöstöryhmän näkökulmasta valta- ja arvostuskysymyksenä ja sitä kautta myös palkkauskysymyksenä.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Rajavartiomiesten ammattikunta ei tutkimuksen valossa kaikilta osin täytä professionille asetettuja vaatimuksia. Rajavartiomiesten ammattikuntaa luonnehtii rajavartiomiehen toimivalta, jonka saavuttaminen voidaan nähdä tutkintoon rinnastettava edellytyksenä toimia rajavartiomiehen ammatissa. Lisäksi rajavartiomiesten ammattikuntaan liittyvät omat eettiset säännöt sekä yhteiskuntaa hyödyntävä työ. Kuitenkin professionaalisen aseman saavuttamisen näkökulmasta rajavartiomiesten ammattikuntaan ei kaikilta osin voida yhdistää korkeaa koulutusta, koulutusvalintoihin liittyvää itsenäistä sääntelyä eikä vahvaa ja koko rajavartiomiesten ammattikunnan etuja edistävää edunvalvontaa.

Koska rajavartiomiesten ammattikunta koostuu ammateista ammattikunnan sisällä, on vaikea löytää professionaalisen aseman määritteistä yksiselitteisiä perusteita, jotka kattavat kiistatta koko rajavartiomiesten ammattikunnan. Rajavartiomiesten ammattikunnan koostuminen eri koulutustaustaisista henkilöstöryhmistä lienee professionitutkimuksen näkökulmasta suurin haaste professionaalisen aseman saavuttamiselle. Yhtenäinen (akateeminen) koulutustausta johtaa yhteiseen teoreettiseen tietoon, yhteisiin arvoihin, yhteiseen edunvalvontaan ja lopulta yhtenäiseen professioksi tunnustettuun ammattikuntaan.

Rajavartiomiesten ammattikunnan toiminnan perusteena ei voida sanoa olevan tiede. Toiminta perustuu ennen muuta valtion asettamaan lainsäädäntöön, sääntöihin ja määräyksiin. Rajavartiomiesten ammattikunnan arvovalta ja arvostus perustuvat ennen kaikkea julkisen vallan myöntämään asemaan eli lain antamaan valtuutukseen sekä instituutioon, joka on Suomen valtio. Aseman saavuttamisen edellytyksenä ei siis ole akateemisen tiedon hallinta. Professionalisoitumisessa korostetaan näkökulmasta riippumatta korkeakoulutasolla hankittua koulutusta ja pätevyyttä. Koulutus säilyy jatkossakin ammattikuntaa keskeisesti määrittävänä tekijänä ja se on keino saavuttaa tehtävien hoitamiseen liittyvät valtuudet. Koulutus takaa ammattikunnalle sen säilymiseen tarvittavan tiedon ja mahdollistaa pätevöitymisen kautta oman olemassaolonsa edellytykseen vaadittavan erikoistuneen tiedon säilyttämisen ammattikunnan sisällä. Mitä erikoistuneempaa ammattikunnan käsittelemä tieto työn tekemistä varten on tai mitä monimutkaisempia työn vaiheet ovat, sitä helpompi organisaation on ylläpitää omaa erityistä asemaansa.

Vaikka rajavartiomiehistä upseerien osalta valinta koulutukseen on Puolustusvoimien kontrolloimaa ja määrittämää, on Rajavartiolaitoksella teoreettinen mahdollisuus sulkea koulutuksen

läpäissyt henkilö ammattikunnan ulkopuolelle. Mikäli rajavartiomiesten ammattikunta katsoo, ettei riittävää pätevyyttä rajavartiomiehen tehtävään ole, voidaan henkilöltä evätä rajavartiomiehen toimivaltuus ja siten sulkea hänet ammattikunnan ulkopuolelle. Olkoonkin niin, että ammattikuntaa edustaa yksittäinen hallintoyksikön päällikkö ja menettely tasavallan presidentin virkaan nimittävien upseerien osalta lienee vain teoreettinen. Raja- ja merivartijoiden osalta jo koulutus itsessään on Rajavartiolaitoksen näkökulmasta suljettua ja tavallaan sulkeuma on vielä varmennettu mahdollisuudella evätä rajavartiomiehenä toimimisen valtuudet. Rajavartiomiehenä toimiminen ja rajavartiomiesten ammattikuntaan kuuluminen ei siis ole kiinni korkeakoulutuksesta tai sen puutteesta, vaan ennen kaikkea rajavartiomiehen toimivaltuuksien saamisesta.

Rajavartiomiehet muodostavat oman ammattikunnan, joka on määritettävissä erityisesti rajavartiomiehen toimivallan ("sertifikaatin") kautta. Rajavartiomiesten ammattikuntaan kuuluvilla on rajavartiomiehen toimivalta, joka on pääsääntöisesti riippumaton asemasta ammattikunnan sisällä.

Rajavartiolaitoksella on oma organisaatiokulttuuri, joka heijastuu Rajavartiolaitoksen tekemästä työstä. Vaikka arvomaailma ja noudatettavat organisaatiosäännöt suodattuvatkin Rajavartiolaitoksen sotilaallisen organisaation ja Puolustusvoimissa saatavan koulutuksen vuoksi osin Puolustusvoimien arvomaailman kautta, eroaa Rajavartiolaitoksen ammatti-identiteetti omakseen. Ammatillinen identiteetti ja kulttuuri, jotka taustalla vaikuttavat professionaaliseen asemaan, voidaan rajavartiomiesten osalta rakentaa nimenomaan rajaturvallisuuden ympärille.

Rajavartiomiesten ammattia voitaneen pitää enimmäkseen palvelusuuntautuneena asiantuntijatyönä. Rajavartiomiesten ammattikunta tuottaa yhteiskunnalle rajaturvallisuuden palvelua. Rajaturvallisuuden palvelun lisäksi rajavartiomiehille kuuluu lakisääteisenä varautuminen sotilaallisen kriisin velvoitteisiin. Sotilaallisessa kriisissä tuotettava sotilaallinen työ on myös nähtävissä turvallisuuspalveluksi, jota kriisitilanteessa tarjotaan. Rajavartiomiesten ammattikunnan näkökulmasta kuitenkin sotilaallinen työ on Puolustusvoimien omistamaa. Rajavartiomiehillä ei ole mahdollisuutta erota sotilaan professiosta sotilaallisen maanpuolustuksen osalta. Rajaturvallisuuden tuottamisen kautta rajavartiomies ja rajavartiomiesten ammattikunta on määritettävissä muista ammattikunnista erillisenä ammattikuntana.

Rajavartiomiesten ammattikunnan koostuminen eri ammattiryhmistä vaikeuttaa professionaalisen aseman saavuttamista myös edunvalvonnan näkökulmasta. Rajavartiomiesten kuulumis-

nen useaan eri edunvalvontajärjestöön, joilla on ainakin osittain vastakkaisia tavoitteita, vaikeuttaa rajavartiomiesten ammattikunnan professionaalisen aseman muodostumista. Yhtenäisen (akateemisen) koulutustaustan puuttuminen ei edesauta rajavartiomiesten ammattikunnan edunvalvontaa. Erityisesti Rajavartiolaitoksen upseerien edunvalvonta on pitkälti kytketty Puolustusvoimien edunvalvontaan, mikä ei riittävän selkeästi tue rajavartiomiesten ammattikunnan itsenäisyyttä. Pelkistettynä, upseerien sekä raja- ja merivartijoiden on lähennyttävä edunvalvonnassa toisiaan, jotta edunvalvonnalla on mahdollisuuksia tukea rajavartiomiesten professionaalisen aseman muodostumista: puolustaa rajavartiomiesten oikeutta tehdä rajaturvallisuuden työtä.

5.1 Pohdinta

Miksi sitten on tärkeä määrittää rajavartiomiesten professio? Ja miksi on tärkeä pyrkiä saavuttamaan professionaalinen asema? Yhteiskunnallinen status valtion viranomaisena takaa rajavartiomiesten tarpeellisuuden. Professionissa on kyse oman aseman säilyttämisestä ja turvaamisesta eli viime kädessä on kysymys rajavartiomiesten ja Rajavartiolaitoksen tarpeellisuudesta. Yhteiskunnallinen tilanne sanelee professioiden syntyä ja eloonjäämiskamppailua. Vuoden 2014 Suomessa on säästettävä valtionhallinnosta, eikä säästöille näy olevan loppua. Jos rajavartiomiehet eivät kykene perustelemaan tarpeellisuuttaan professionaalisesti, onko rajavartiomiesten ammattikunnalle käyttöä? Voivatko Puolustusvoimien virkamiehet tai poliisi hoitaa rajavartiomiehen tehtävät? Erityisesti juuri professio-määritteen yhden keskeisimmän osa-alueen, koulutuksen, osalta annettava rajaturvallisuuden "lisäkoulutus" voitaneen perustellusti nähdä koulutukseksi, joka yhtä hyvin voidaan antaa esimerkiksi poliisille poliisikoulutuksen tai sotilaille sotilaskoulutuksen ohella. Ankarimmillaan tulkittuna kysymyksessä on ammattikunnan eloonjäämistäistelu. Kyseessä on rajavartiomiesten näkökulmasta katsottuna taistelu rajaturvallisuuden työn tekemisen yksinoikeudesta.

Keskustelu koulutuksen ja sitä kautta saatavan pätevyyden merkityksestä Rajavartiolaitoksen toiminnalle on samanaikaisesti keskustelua siitä, miten Rajavartiolaitoksen on viranomaisena toimittava ja mitkä ovat Rajavartiolaitoksen tehtävät ja niiden tärkeysjärjestys. Historiallista taustaa vasten on helppo ymmärtää Rajavartiolaitoksen sotilaallinen organisaatio, mutta eletäessä nykyhetkeä voitaneen professiotutkimuksen näkökulmasta kysyä, mitä etua yhteiskunta tai Rajavartiolaitos saa sotilaallisesti järjestäytyneestä organisaatiostaan. Ei ole kysymys sotilaalliseen maanpuolustukseen liittyvästä arvostuksesta tai sen puutteesta vaan tehtävien tärke-

ysjärjestyksestä sekä vähenevien resurssien, mukaan lukien koulutukseen käytettyjen, suuntaamisesta enemmän rajaturvallisuuden tehtäviä palveleviksi.

Oman haasteensa tehtäväkenttään tuo kansainvälinen ulottuvuus. Kansainvälistyminen ja erityisesti rajaturvallisuuden eurooppalainen ulottuvuus saattavat tulevaisuudessa synnyttää lisää vaatimuksia asiantuntijuuteen rajaturvallisuuden alalla niin koulutuksellisesti kuin yhteiskunnallisestikin. Toisaalta jo luodut yhteydet ja käytänteet eurooppalaisessa rajaturvallisuudessa ovat omiaan alleviivaamaan rajavartiomiesten erikoistuneen tiedon hallintaa.

Rajavartiomiesten ammattikunnalla voidaan nähdä olevan mahdollisuus oman rajatun tieteenalan hallintaan. Jos lääkäreiden tieteenala on lääketiede ja lakimiesten oikeustiede, miksi ei rajavartiomiesten tieteenalana voisi olla "rajaturvallisuus"⁴⁶. Professionaalisen aseman saavuttamisen näkökulmasta tarvitaan enemmän rajaturvallisuuden alaan liittyvää rajavartiomiesten tekemää tutkimustyötä. Rajaturvallisuus on tieteistettävä. Mutta onko rajaturvallisuudella mahdollisuutta ja tarvetta erottautua riittävästi muusta turvallisuustutkimuksesta? Pitäisikö rajaturvallisuuden olla osa sotatiedettä vai kenties osa jotain muuta tieteenalaa, jolloin akateeminen pätevyys rajaturvallisuuden ammattilaiseksi professionaaliossa mielessä hankitaan-kin Puolustusvoimien ulkopuolelta?

Rajavartiomiesten on hallittava rajaturvallisuuden alaa. Mitä erikoistuneempana tietona rajavartiomiesten ammattikunta pystyy pitämään rajaturvallisuuden, eli oman alansa tiedon, sitä paremmin rajavartiomiesten ammattikunta pystyy takaamaan eriytyneen asemansa yhteiskunnassa. Rajavartiomiehistä nimenomaan upseeristolla on koulutuksen tuoma etu professionaalista asemaa ajatellen, mutta saavutetaanko Puolustusvoimien hallitsemalla koulutuksella riittävät valmiudet rajaturvallisuuden asiantuntijuuteen.

Kuten professionaalisen aseman muodostumista käsittelevässä luvussa ilmenee, professionin synty on prosessi, joka on kiinteästi sidoksissa yhteiskunnan muutoksiin. Rajavartiomiesten professionaalisen aseman tavoittelun ensiaskeleet voidaan nähdä otetun vasta 1990-luvun yhteiskunnallisen ilmapiirin muutoksessa, joka johti Rajavartiolaitoksen tehtävällisyyden muutokseen sotilaallisesta maanpuolustuksesta rajaturvallisuuteen. Rajavartiomiesten ammattikunnalla on edellytykset professionaalisen aseman saavuttamiseen, mutta sen tavoitteluun, niin haluttaessa, tarvitaan aikaa ja kenties uusia yhteiskunnallisia muutoksia. Ei pidä unohtaa,

⁴⁶ Rajavartiolaitoksen tutkimussuunnitelmassa (Rajavartiolaitos 2010b) on hahmotettu rajaturvallisuuteen liittyvän tutkimuksen viitekehystä sekä rajaturvallisuuden tutkimuksen sijoittumista muun turvallisuustutkimuksen kentässä.

että siinä missä yhteiskunnassa syntyy uusia professioita, perinteisesti professioina pidettyjen ammattikuntien asema voi heiketä.⁴⁷

Tutkimuksen edetessä vahvistui entisestään käsitys aihepiirin tarpeellisuudesta ja ajankohtaisuudesta Rajavartiolaitokselle. Tutkimuksen yksi tavoite oli sen käyttökelpoisuus jatkotutkimustyön perustana. Aihealuetta onkin seuraavaksi tarkoituksenmukaista lähestyä juuri rajavartiomiesten ammattikunnan koulutuksen ja sen antamien työelämävalmiuksien kautta. Eri-tyisesti upseerien näkökulman valinta antanee Rajavartiolaitokselle hyödynnettävissä olevaa tietoa. Kuten tutkimuksesta käy ilmi, rajavartiomiesten ammattikunta on varsin moninainen. Jatkotutkimuksen yhdeksi aiheeksi voitaneen siis lisätä myös asiantuntijuuden ilmentyminen organisaation ja rajavartiomiesten ammattikunnan sisällä. Lähtökohdaksi tarkastelulle löytyy kiinnostavia näkökulmia niin kansainvälisyydestä kuin myös paikallisesti eri tehtävien mukanaan tuomista vaatimuksista lähtien. Toisaalta aihe itsessään antaa mahdollisuuksia myös syventää tutkimusta empirian avulla. Mielenkiintoista ja ajatuksia herättävää olisi myös tarkastella muiden turvallisuusviranomaisten, kuten poliisin tai sotilaan, professionaalista asemaa verrattuna rajavartiomiehen professionaaliseen asemaan.

⁴⁷ Ks. esim. Konttisen (1993, 20–26) kuvaus upseerin ja papiston professioiden arvostuksen vaihteluista Suomessa.

LÄHTEET

Aarrevaara, Timo & Pekkola, Elias (2010), *Muuttuva akateeminen professio Suomessa - maaraaportti*, Tampereen yliopisto, Tampereen yliopistopaino Oy - Juvenes Print, Tampere.

Airaksinen, Timo (toim.) (1991), *Ammattien ja ansaitsemisen etiikka*, Yliopistopaino, Helsinki.

Akava (2013), (luettu 1.11.2013), <http://www.akava.fi/>

Borg, Mikael (2014), Suomen Konepäällystöliiton pääluottamusmies Rajavartiolaitoksessa, sähköpostiviesti 28.1.2014 (sähköpostiviesti tutkijan hallussa).

Brint, Steven (1994), *In an Age of Experts: The Changing Role of Professionals in politics and Public Life*, Princeton University Press, Princeton, NJ.

Campbell, Donald J & Campbell, Kathleen M (2010), *Soldiers as Police Officers/Police Officers as Soldiers: Role Evolution and Revolution in the United States*, *Armed Forces & Society* 36 (2) (2010) (327 - 350), SAGE Publications, doi:10.1177/0095327X09335945.

Danielsson, Erna & Carlstedt, Berit (2011), *The Swedish Reserve Officer: Filling Vacancies or Using Competences*, *Armed Forces & Society* 37 (2) (2011) (284–300), SAGE Publications, doi:10.1177/0095327X10368012.

Elliot, Philip (1972), *The Sociology of Professions*, Macmillan, London.

Eteläpelto, Anneli & Kirjonen, Juhani & Remes, Pirkko (toim.) (1997), *Muuttuva asiantuntijuus*, Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä.

Euroopan unioni (2009), *Euroopan unionin turvallisuusstrategia*, Turvallisempi Eurooppa oikeudenmukaisemmassa maailmassa, Euroopan unionin neuvosto.

Evetts, Julia (2013), *Professionalism: Value and ideology*, *Current Sociology Review* 61 (5–6) (2013) (778–796), SAGE Publications, doi:10.1177/0011392113479316.

Finlex (2013), oikeusministeriön omistama ja ylläpitämä oikeudellisen aineiston julkinen tietokanta (Valtion säädöstietopankki, sähköinen säädöskokoelma) (luettu 3.10.2013), <http://www.finlex.fi/fi/>

Haapakorpi, Arja (2009), *Sulkeuman ja neuvottelun ehdoilla -asiantuntija-aseman rakentuminen työelämässä*, akateeminen väitöskirja, Helsingin yliopisto, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-5797-7>.

Hanén, Tom (2005), *Turvallisuusjohtaminen ja Rajavartiolaitos*, Yksittäisten onnettomuuksien tutkinnasta strategisten häiriöiden tutkintaan, Maanpuolustuskorkeakoulu, johtamisen laitos, Helsinki.

HE 92/2013 vp, yksityiskohtaiset perustelut, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain ja henkilötietojen käsittelystä rajavartiolaitoksessa annetun lain sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta.

Hedlund, Erik (2013), *Civil-Military Control over the Swedish Military Profession: An Analysis from the Perspective of Officer Rank and Officer Education*, *Armed Forces & Society* 39 (1) (2013), (135–157), SAGE Publications, doi:10.1177/0095327X11426256.

Helander, Voitto (1993), *Professiot ja julkisvalta*, Valtionhallinnon kehittämiskeskus, Painatuskeskus Oy, Helsinki.

Hietaoja, Susanna (2007), *Raskaita rajoja vai tehokkuuden takeita*, työyhteisöviestintä byrokraattisessa julkisen sektorin organisaatiossa, case Rajavartiolaitos, Pro gradu -tutkielma, Valtiotieteellinen tiedekunta, viestinnän laitos, Helsingin yliopisto.

Husa, Jaakko & Pohjolainen, Teuvo (2009), *Julkisen vallan oikeudelliset perusteet - Johdatus julkisoikeuteen*, 3. painos, Talentum Media Oy, Kariston kirjapaino Oy, Hämeenlinna.

Härmä, Petri (2008), *Rajatarkastuskulttuuri - Rajavartiolaitoksen rajatarkastusten organisaatiokulttuuri*, Esiupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu.

Kaukonen, Esko (1998), *Palomiesten ammatilliset arvostukset, peruskouluttamattomien ja peruskoulutettujen palomiesten arvostusten vertailu*, Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 159, Hakapaino oy, Helsinki.

Konttinen, Esa (1991), *Perinteisesti moderniin, professioiden yhteiskunnallinen synty Suomessa*, Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Konttinen, Esa (toim.) (1993), *Ammattikunnat, yhteiskunta ja valtio - suomalaisten professioiden kehityskuvia*, Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 55/1993, Jyväskylä.

Korpi, Esa (2013), kapteeni, oikeusopin pääopettaja, Raja- ja merivartiokoulu, Esiupseerikurssi 66:n rajavartiolinjan luento 7.10.2013.

Mykkänen, Juri & Koskinen, Ilpo (toim.) (1998) *Asiantuntemuksen politiikka: Professiot ja julkisvalta Suomessa*, Yliopistopaino, Helsinki.

Laki rajavartiolaitoksen hallinnosta (577/2005).

Liene, Timo (2000), *Käsi kalvan kahvassa*, suomalaisen upseerikoulutuksen lyhyt historiikki, maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitoksen julkaisuja, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Mény, Yves (2010), *Political Science as a Profession*, European Political Science 9 (2010) (S11–S21), European Consortium for Political Research, 1680-4333/10, <http://www.palgrave-journals.com/eps/>

Miettinen, Jani (2014), kapteeni, Raja- ja merivartiokoulun henkilöstötoimiston päällikkö, sähköpostiviesti 24.1.2014 (sähköpostiviesti tutkijan hallussa).

Millerson, Geoffrey (1964), *The Qualifying Associations*. Routledge & Kegan Paul, London.

Moisio, Jussi-Pekka (2003), *Ammattikunta muutoksessa - tulevaisuus opistoupseerin näkökulmasta*, Yleisesikuntaupseerin diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu.

Niemenkari, Arto (2003), *Rajaturvallisuus Euroopan unionissa*, raja- ja merivartiokoulun julkaisusarja 1, Tutkimuksia nro 1, Multiprint, Helsinki.

Ojala, Jukka (1995), *Upseerin etiikka*, Tutkimuslauseita 5/A/1995, Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus, tutkimusosasto, Painatuskeskus Oy, Helsinki.

Orlamo, Matti (2000), Kadettikuoro 150 vuotta, henkuvien mielin...Espoon ammattioppilaitos, Graafinen osasto, Helsinki.

Paldanius, Kalevi (2012), Eläinlääkärin ammatti-identiteetti, asiakasvuorovaikutuksen jännitteiden hallinta ja kliinisen päättelyn yhteenkietoutuminen sekapraktiikassa, Itä-Suomen yliopiston julkaisu, Dissertation in Education, Humanities, and Theology; nro 31, Kopijyvä Oy, Joensuu, http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0835-3/urn_isbn_978-952-61-0835-3.pdf.

Palukka, Hannele (2003), Johtotähdet: lennonjohtajien ammatti-identiteetin rakentuminen ryhmähaastatteluissa, akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto, <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-5783-8>.

Partanen, Anna (2002), Tehokkuutta ja raadollisia totuuksia. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusraportti ja faktuaalistaminen. Sosiologian pro gradu -työ, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto.

Paulaharju, Jyri & Sinerma, Martti (1995), Kunnia kestävän palkka, Gummerus Kirjapaino Oy, 3. painos, 1999.

Pohjonen Juha (2009), Rajarauhaa Suomen ja Euroopan puolesta, Rajavartiolaitos 1991 - 2009, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.

Poliisilaki (872/2011).

Puolustusvoimat 2013, Yleisesikuntaupseerin tutkinnon opetussuunnitelma 2013, Maanpuolustuskorkeakoulun asiakirja nro 1941/52.01.01/2013.

Puustinen, Sari (2006), Suomalainen kaavoittajaprofessio ja suunnittelun kommunikatiivinen käänne - Vuorovaikutukseen liittyvät ongelmat ja mahdollisuudet suurten kaupunkien kaavoittajien näkökulmasta, Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus, Frenckellin Kirjapaino Oy, Espoo.

Rajavartiolaitos (2004), Rajavartiolaitoksen arvot, Rajavartiolaitoksen esikunnan asiakirja nro 1353/01/2004/16.3.2005.

Rajavartiolaitos (2007), Rajavartiomiesten koulutusjärjestelmä, Rajavartiolaitoksen esikunnan asiakirja 2389/30/2007/26.11.2007.

Rajavartiolaitos (2009), Rajavartijan peruskurssin opetussuunnitelma 2010, Raja- ja merivartiokoulun asiakirja nro 523/33/2009/15.12.2009.

Rajavartiolaitos (2010a), Sotilas- ja palvelusarvot sekä ylentäminen Rajavartiolaitoksessa, Rajavartiolaitoksen pysyvääsmääräys RVLPAK B.6, asiakirja nro 440/16/31.5.2010.

Rajavartiolaitos (2010b), Tutkimusohjelma 2010 - 2014, Raja- ja merivartiokoulun päätös nro 154/38/23.4.2010.

Rajavartiolaitos (2012), Koulutus Rajavartiolaitoksessa 2013, Rajavartiolaitoksen esikunnan päätös nro 1103/30/2012/18.12.2012.

Rajavartiolaitos (2013), Rajavartiolaitoksen toimintakertomus 2012. http://www.raja.fi/download/40861_RVL_Toimintakertomus_2012.pdf?57676f5c8d47d088

Rajavartiolaitos (2014), Rajavartiolaitoksen henkilöstösuunnitelma 2014–2023, Rajavartiolaitoksen esikunnan asiakirja nro 292/100/11.2.2013.

Rajavartiolaki (578/2005).

Rajaturvallisuusunioni (2013a), Rajaturvallisuusunioni ry (luettu 4.11.2013), <http://www.rtu.fi/>

Rajaturvallisuusunioni (2013b), Rajaturvallisuusunioni ry:n toimiston sähköpostiviesti 1.11.2013 (sähköpostiviesti tutkijan hallussa).

Rinne, Risto ja Jauhiainen, Arto (1998), Koulutus, professionaalistuminen ja valtio, Julkisen sektorin koulutettujen reproduktioammattikuntien muotoutuminen Suomessa, Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, julkaisusarja A:128, Painosalama Oy, Turku.

Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö (SAK) (2013), (luettu 1.11.2013), <http://www.sak.fi/tama-on-sak/ammattiliitot>

Siren, Torsti (toim.) (2008), Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen laitoksen julkaisusarja 2, Artikkelikokoelmat 20/2008, Edita Prima OY, Helsinki.

Sisäasiainministeriö (2012), Sisäasiainministeriön hallinnonalan toiminta- ja taloussuunnitelma 2014–2017 sekä tulossuunnitelma 2013, Sisäasiainministeriön julkaisu 52/2012, Kopijyvä Oy.

Sotilasaikakausilehti (2003), N:o 926/11/2013, Upseeriliitto ry, AO-Paino, Mikkeli.

Toimihenkilökeskusjärjestö (2013), (luettu 25.11.2013), <http://www.sttk.fi/>

Suomisanakirja (2013), (luettu 12.9.2013), <http://www.suomisanakirja.fi/>

Temmes, Markku (1992), Julkiset asiantuntijaorganisaatiot, Valtionhallinnon kehittämiskeskus, Valtion painatuskeskus, Helsinki.

Tullilaki (1466/1994).

Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli (2012), Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi, Kustannusosakeyhtiö Tammi, Hansaprint Oy, Vantaa

Töttö, Pertti (2004), Syvällistä ja pinnallista, teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa, Vastapaino, Tampere.

Upseeriliitto (2013), Upseeriliiton toimiston sähköpostiviesti 4.11.2013 (sähköpostiviesti tutkijan hallussa).

Valtioneuvoston asetus rajavartiolaitoksesta (651/2005)

Valtioneuvosto (2010), Yhteiskunnan turvallisuusstrategia, Valtioneuvoston periaatepäätös 16.12.2010.

Virkavala-asetus, Asetus virkavalasta ja virkavakuutuksesta sekä tuomarivalasta ja tuomarinvakuutuksesta (1187/1987).

Virtanen, Jari (2010), Rajavartiolaitoksen koulutuskulttuurin rakentuminen - organisaatiokulttuurin ja pätevyysvaatimusten merkitys, Esiupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu.